

KATALOG ZNANJA
IZ SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA
ZA STROKOVNI IZPIT

2. popravljena izdaja

Ljubljana, 2004

Katalog so pripravili: dr. Martina Križaj - Ortar,
dr. Marja Bešter - Turk,
mag. Katja Podbevšek,
dr. Viktor Majdič,
Marta Kocjan - Barle,
Alenka Vilfan Kozinc.

Pri pripravi kataloga so sodelovali še: dr. Olga Kunst - Gnamuš, dr. Sonja Pečjak
ter skupina za podprojekt Slovenski jezik v pedagoškem sporazumevanju.

Recenzenti: dr. Barica Marentič - Požarnik, dr. Janez Dular, Vida Gomivnik - Thuma

Urednica: Alenka Kozinc

Pregled 2. popravljene izdaje: Vlada Eržen

Skupina za podprojekt Slovenski jezik v pedagoškem sporazumevanju znotraj projekta Prenova pouka slovenskega jezika in književnosti je na svoji seji 4. februarja 1997 pregledala Katalog znanja iz slovenskega jezika za strokovni izpit in ga predlagala ministru, pristojnemu za šolstvo, v sprejem.

Po mnenju Ministrstva za šolstvo št. 415-76/97 z dne 12. 3. 1997 šteje knjiga med proizvode, za katere se plača 5-odstotni davek od prometa proizvodov.

Ljubljana, marec 2004

U V O D

Preverjanje znanja iz slovenskega knjižnega jezika pri ustnem delu strokovnega izpita temelji na standardih znanja, določenih s cilji in literaturo v **Katalogu znanja iz slovenskega jezika za strokovni izpit**.

Preverjanje se navezuje na kandidatovo/-kino* znanje, pridobljeno s samoizobraževanjem in z izobraževanjem in usposabljanjem zunaj vrtca oziroma šole, ter izhaja iz njegovega/njenega* izkustvenega znanja, pridobljenega v času pripravništva na strokovni izpit pod vodstvom mentorja/-ice*.

*Nadalje bomo uporabljali (razen obeh oblik za besedo kandidat/-ka) zaradi poenostavitve le moške oblike, ki že same po sebi izražajo nezaznamovanost po spolu.

Podlaga za ugotavljanje kandidatovega znanja iz slovenskega knjižnega jezika, pridobljenega v času kandidatovega pripravništva oziroma usposabljanja, je predvsem **mentorjeva in ravnateljeva ocena** njegovih praktičnih nastopov oziroma **dejavnosti, kandidatove priprave na nastope, ki se ocenjujejo, oziroma pisna naloga** ter tudi **praktično obvladanje knjižnega jezika**, ki ga izpraševalec ugotavlja pri ustnem izpitu.

Preverja in ocenjuje se predvsem kandidatovo **obvladovanje pedagoškega oziroma strokovnega govora**, tako spoznavnega kot odnosnega, ter njegova usposobljenost za tvorjenje ustreznih, razumljivih in pravih besedil.

Preverjanje in ocenjevanje kandidatove usposobljenosti v slovenskem knjižnem jeziku kot jeziku pedagoškega sporazumevanja se smiselno **povezuje s kandidatovim predmetnim oziroma strokovnim področjem**, za katero se usposablja, in z ravno, na kateri opravlja strokovni izpit.

Izpraševalci za slovenski knjižni jezik pri vseh predmetih, predmetnih oziroma strokovnih področjih, če je le mogoče, upoštevajo in izprašujejo tisti del jezikovne problematike, ki se pri posameznem predmetnem oziroma strokovnem področju izrazito pojavlja.

Kandidat pri analizi svojega govora (ustni del strokovnega izpita in nastopi v razredu) ter v pripravah oziroma v svoji pisni nalogi sam prepozna napake, jih popravi, in če pripada skupini, ki jo izprašujemo po standardih za 1. raven, tudi teoretično utemelji popravke.

Standardi v **Katalogu znanja iz slovenskega jezika za strokovni izpit** so glede na vlogo, ki jo ima posamezna skupina kandidatov pri vzgojno-izobraževalnem delu, različni po obsegu in globini zahtevanega znanja.

Standardi so v katalogu pripravljeni na treh ravneh, in sicer za pripravnika:

1. raven: vzgojitelj, učitelj na razredni stopnji, učitelj na predmetni stopnji, učitelj splošnoizobraževalnih in učitelj strokovnoteoretičnih predmetov v poklicnih in srednjih strokovnih šolah ter gimnazijah, svetovalni delavci in knjižničar, organizator izobraževanja odraslih;

2. raven: pomočnik vzgojitelja, učitelj praktičnega pouka in veščin, korepetitor, inštruktor in laborant;

3. raven: organizator obveznih izbirnih vsebin, organizator praktičnega pouka, organizator zdravstveno-higienskega režima in organizator prehrane.

Za pripravnike, ki opravljajo strokovni izpit iz slovenskega knjižnega jezika na 1. ravni, so v Katalogu navedeni strokovni pojmi (in primeri), ki jih morajo znati tudi teoretično definirati. Pripravniki na drugih dveh ravneh dokazujejo znanje le izkustveno, s primeri in brez teoretičnih definicij.

Na območjih, kjer živita italijanska oziroma madžarska narodna skupnost, delajo strokovni izpit pripravniki s šol z italijanskim učnim jezikom oziroma z dvojezičnih šol v Prekmurju v skladu z zakonskimi določili in tem Katalogom.

Katalog, zlasti še poglavje Merila za ocenjevanje in primeri izpitnih vprašanj, je namenjen tudi mentorjem, ravnateljem in izpraševalcem na strokovnih izpitih.

Vsebina Kataloga je za **1. raven** opredeljena s **CILJI, STROKOVNIMI POJMI** (in primeri) ter **literaturo**, za **2. in 3. raven** pa s **cilji in literaturo** na tak način:

CILJI so označeni v Katalogu z osenčitvijo,
temeljni cilj za vsako temo in ključne besede so v krepkem tisku,
▪ naslednji so označeni še z vrstično oznako.

STROKOVNI POJMI (IN PRIMERI)

za 1. stopnjo so v krepkem tisku,

➤ **označeni pa so s posebno vrstično oznako.**

Literatura

- *je navedena v ležečem tisku.*

VSEBINA

1. Status slovenskega jezika v Republiki Sloveniji, zamejstvu in izseljenstvu
2. Temeljni mejniki v zgodovini slovenskega knjižnega jezika in uporaba priročnikov
3. Socialne zvrsti slovenskega jezika in okoliščine rabe
4. Sporazumevanje kot družbeno dejanje
5. Spoznavni in odnosni govor v pedagoškem sporazumevanju (zakovitosti, načela in strategije)
6. Tvorjenje ustreznih, razumljivih in pravičnih besedil
7. Izraznost govorjenega besedila
8. Pravopisna norma slovenskega knjižnega jezika
9. Merila za ocenjevanje in primeri izpitnih vprašanj

LITERATURA

(je v Katalogu ob posameznih temah navedena po straneh oz. členih):

- Ustava Republike Slovenije, Ur. l. RS, št. 33/91 in dopnila.
- **Slovenski pravopis, Ljubljana 2001.**
- **Slovar slovenskega knjižnega jezika, Uvod, posamezne iztočnice, Ljubljana 1970– 989.**
- Toporišič, J., Enciklopedija slovenskega jezika, Ljubljana 1992.
- Toporišič, J., Slovenska slovnica, Maribor 2000.
- **Žagar, F., Slovenska slovnica in jezikovna vadnica, Maribor 2001.**
- **Bešter, M., in dr., Na pragu besedila 1, Ljubljana 2000 in naslednje izdaje.**
- **Križaj - Ortar, M., in dr., Na pragu besedila 2, Ljubljana 2001 in nasl. izdaje.**
- **Križaj - Ortar, M., in dr., Na pragu besedila 3, Ljubljana 2002 in nasl. izdaje.**
- **Križaj - Ortar, M., in dr., Na pragu besedila 4, Ljubljana 2003 in nasl. izdaje.**
- Križaj - Ortar, M., in dr., Pouk slovenščine malo drugače, Trzin 1993.
- Kocjan - Barle, M., Abeceda pravopisa, Ljubljana 1994, 1999.
- Kunst-Gnamuš, O., Govorno dejanje - družbeno dejanje, Ljubljana 1984.
- Kunst-Gnamuš, O., Sporazumevanje in spoznavanje jezika, Ljubljana 1992.
- Gordon, T., Trening večje učinkovitosti za učitelje, Ljubljana 1992.
- Pečjak, S., in Gradišar, A., Bralne učne strategije, Ljubljana 2002.
- Vuletić, B., Gramatika govora, Zagreb 1980.
- Škarić, I., V iskanju izgubljenega govora, Ljubljana 1996.
- Casson, H. N., Umetnost govora, Ljubljana 1995.
- Zidar, T., Retorika, Ljubljana 1996.
- Pease, A., Govorica telesa, Ljubljana 1986.

Ostala literatura, zlasti posamezni članki, so navedeni v Katalogu v rubriki Literatura.

Zap. št.	VSEBINA	Raven		
		1.	2.	3.
		Stran		
1	Status slovenskega jezika v R Sloveniji, zamejstvu in izseljenstvu (M. Križaj - Ortar, M. Bešter - Turk)	7	28	44
2.1	Temeljni mejniki v zgodovini slovenskega knjižnega jezika (M. Križaj - Ortar, M. Bešter - Turk)	7	–	–
2.2	Uporaba priročnikov (M. Križaj - Ortar, M. Bešter - Turk)	7	28	44
3	Socialne zvrsti slovenskega jezika in okoliščine rabe (M. Križaj - Ortar, M. Bešter - Turk)	8	28	44
4	Sporazumevanje kot družbeno dejanje (M. Križaj - Ortar, M. Bešter - Turk)	9	29	45
5	Spoznavni in odnosni govor v pedagoškem sporazumevanju (zakonitosti, načela in strategije) (M. Križaj - Ortar, M. Bešter - Turk)	9	29	45
6	Tvorjenje ustreznih, razumljivih in pravih besedil (M. Križaj - Ortar, M. Bešter - Turk)	12	30	46
7	Izraznost govornega besedila (K. Podbevšek)	12	30	46
7.1	Govorno sporazumevanje (K. Podbevšek)	12	30	46
7.2	Pravorečna norma slov. knjižnega jezika (V. Majdič)	13	31	46
7.3	Zvočne prvine govora (K. Podbevšek)	17	34	48
7.4	Vidne prvine govora (K. Podbevšek)	18	35	49
8	Pravopisna norma slovenskega knjižnega jezika (M. Kocjan – Barle)	19	36	49
8.1	Slovenski pravopis in osnovna načela	19	36	49
8.2	Velika začetnica pri lastnih imenih in mala pri občnih	20	37	50
8.3	Raba ločil	21	38	51
8.4	Pisanje skupaj oz. narazen (oz. z vezajem)	23	40	53
8.5	Deljenje	24	41	54
8.6	Zapisovanje glasov	24	41	54
8.7	Pravopis pri oblikoslovju	25	42	55
8.8	Pravopis pri besedotvorju	26	42	55
8.9	Krajšave	27	43	56
9	Merila za ocenjevanje in primeri vprašanj (A. Kozinc)	57	57	57
9.1	Jezikovna merila za ocenjevanje nastopa	57	57	57
9.2	Merila za ocenjevanje pisne naloge	58	58	58
9.3	Merila za ocenjevanje pri ustnem delu izpita iz slovenskega jezika z nekaterimi primeri vprašanj	59	61	61

1. raven

1 STATUS SLOVENSKEGA JEZIKA V REPUBLIKI SLOVENIJI, ZAMEJSTVU IN IZSELJENSTVU

CILJI

Kandidat/-ka govori/piše slovensko ter v učencih razvija poseben odnos do slovenskega jezika kot državnega jezika in kot sredstva njihovega prvotnega spoznavanja, doživljanja in vrednotenja sveta ipd.:

- zaveda se posebnega statusa slovenskega jezika v Republiki Sloveniji,
- ve, da je slovenski jezik državni in uradni jezik,
- ve, da je slovenski jezik v slovenski šoli učni jezik in učno načelo, in o tem ozavešča učence,*
- pozna status slovenskega jezika v zamejstvu in izseljenstvu ter status drugih jezikov v republiki Sloveniji (italijanskega v delu slovenske Istre in madžarskega v delu Prekmurja).

(*Kadar navajamo besedo učenec, velja to tudi za otroka v vrtcih ali dijaka v srednjih šolah.)

STROKOVNI POJMI

- državni jezik
- uradni jezik
- učni jezik
- slovenščina kot učno načelo

Literatura

- *Ustava R Slovenije, Ur. l. RS 33/91, čl. 11.*
- *M. Bešter in dr., Na pragu besedila 1, Ljubljana 2000, 13–14.*
- *M. Križaj - Ortar in dr.: Na pragu besedila 4, Ljubljana 2003, 84.*
- *J. Toporišič, Enciklopedija slovenskega jezika, Ljubljana 1992.*
- *A. Kozinc, Podprojekt Slovenski jezik v pedagoški komunikaciji, Ljubljana 1995, JiS 1–2, 84.*
- *S. Fatur, Slovenski jezik kot pedagoško načelo, Ljubljana 1993, Šolski razgledi, št. 12.*
- *J. Skela, Materinščina v učenju in poučevanju tujega jezika: zmota, potreba ali pravica, Uporabno jezikoslovje št. 3, Ljubljana 1994.*

2 TEMELJNI MEJNIKI V ZGODOVINI SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA IN UPORABA PRIROČNIKOV

CILJI

Kandidat/-ka pozna temeljne mejnike v zgodovini slovenskega knjižnega jezika.

- Pozna in uporablja osnovne sodobne jezikovne priročnike* (Slovar slovenskega knjižnega jezika - SSKJ, Slovenska slovnica, Slovenski pravopis).

(*Sem sodi tudi poznavanje strokovne literature določenega strokovnega ali predmetnega področja, npr. za vrtce S. Kranjec: Razvoj govora predšolskih otrok, Ljubljana 1999. Podobno za vse predmete in strokovna področja ...)

STROKOVNI POJMI

- temeljni mejniki SKJ
- Slovar slovenskega knjižnega jezika
- Slovenska slovnica
- Slovenski pravopis

Literatura

- M. Bešter in dr., *Na pragu besedila 1*, Ljubljana 2000, 39–40.
- M. Križaj - Ortar in dr., *Na pragu besedila 4*, Ljubljana 2003, 45–76.
- F. Žagar, *Sl. slovnica in jezikovna vadnica*, Maribor 2001, 7–10.

3 SOCIALNE ZVRSTI SLOVENSKEGA JEZIKA IN OKOLIŠČINE RABE

CILJI

Kandidat/-ka praktično obvlada slovenski knjižni jezik, in sicer obe različici, zborna in pogovorno, ter jo govori v ustreznih okoliščinah:

- zborna pri enosmernem (frontalnem) sporazumevanju z učenci,
- knjižno pogovorno pa pri dvosmernem sporazumevanju.
- Pri govorjenju oz. pisanju učencev je pozoren na ustrezno obvladanje obeh knjižnih zvrsti jezika.
- Pozna socialne zvrsti in podzvrsti ter okoliščine njihove rabe.

STROKOVNI POJMI

- knjižna zvrst
- zborna podzvrst
- knjižno pogovorna podzvrst
- neknjižna zvrst
- pokrajinsko pogovorna podzvrst
- narečje
- žargon
- sleng
- okoliščine sporočanja
- enosmerno oz. dvosmerno sporazumevanje

Literatura

- J. Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor 2000, 11–34.
- J. Toporišič, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana 1992.
- M. Bešter in dr., *Na pragu besedila 1*, Ljubljana 2000, 15–17.
- F. Žagar, *Sl. slovnica in jezikovna vadnica*, Maribor 2001, 13–23.

4 SPORAZUMEVANJE KOT DRUŽBENO DEJANJE

CILJI

Kandidat/-ka pri sporazumevanju z učenci upošteva sporazumevalna načela:

- Upošteva njihovo starost, predznanje, spoznavno in jezikovno zmožnost ter sporazumevalna načela
- in skuša učence motivirati za sodelovanje.
- Zaveda se, da je sporazumevanje družbeno/medosebno dejanje (usmerjeno k drugemu/naslovniku) in da je uspeh sporazumevanja odvisen od govorčevega /piščevega upoštevanja naslovnika in sporazumevalnih načel, pa tudi od motiviranosti naslovnika za sodelovanje.

STROKOVNI POJMI

- sporazumevanje kot družbeno/medosebno dejanje
- sporočevalec/govorec/pisec
- naslovnik/poslušalec/bralac
- sporazumevalna načela (načela sporazumevalnega sodelovanja s podnačeli kakovosti, količine, načina in relevantnosti, načelo vljudnosti)

Literatura

- O. Kunst - Gnamuš, *Govorno dejanje - družbeno dejanje*, Ljubljana 1984, 41–43.
- R. Zadavec - Pešec, *Pragmatično jezikoslovje*, Ljubljana 1994, 36–38.

5 SPOZNAVNI IN ODNOSNI GOVOR V PEDAGOŠKEM SPORAZUMEVANJU (ZAKONITOSTI, NAČELA IN STRATEGIJE)

CILJI

Kandidat/-ka učencem ne posreduje le stvarnega znanja svojega predmetnega področja, temveč z njimi vzpostavlja tudi družbena razmerja, npr. jih pozdravi, pohvali/graja, jih k čemu usmerja (z vprašanji ali z navodili za delo) ipd., hkrati učence spodbuja k sodelovanju (npr. k iskanju pojasnil oz. dodatnih informacij, sporočanju svojih izkušenj oz. mnenj oz. sodb).

- Zaveda se, da je pedagoški govor dvodelen, tj., da sestoji iz spoznavnega in odnosnega govora.
- Ve, da v razredu učencem ne posreduje le svojih vednosti o nečem, temveč tudi svoje hotenje do njih, svoje vrednotenje oz. doživljanje stvarnosti ipd.

STROKOVNI POJMI

- pedagoški govor
- odnosni govor
- spoznavni govor

Literatura

- O. Kunst - Gnamuš, *Sporazumevanje in spoznavanje jezika*, Ljubljana 1992, 5–42.

CILJI

Pri posredovanju znanja svojega predmetnega področja upošteva sporazumevalna načela:

- upošteva učenčevo starost, izkušnje, predznanje ter spoznavno in jezikovno zmožnost,
- temu ustrezno uporablja izrazje svoje stroke (in sicer uradno, ne žargonsko, ter slovensko, ne prevzeto)
- in preprostejše/ bolj zapletene skladenjske enote (npr. trpnost, posamostaljene besedne zveze),
- upošteva členitev po aktualnosti (s čimer uresničuje pedagoško načelo postopnosti, tj. od znanega k neznanemu).

STROKOVNI POJMI

- funkcijska zvrst
- strokovna podzvrst
- praktičnosporazumevalna podzvrst
- strokovno izrazje/terminologija
- žargonsko izrazje
- domače in prevzeto izrazje
- (ne)zaznamovanost sopomenk
- dvosmerno sporazumevanje
- jedrni stavek
- prosta/zložena poved
- potrpnjenje/pasivizacija
- posamostaljenje/nominalizacija
- stalni besedni red v povedi
- členitev po aktualnosti

Literatura

- J. Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor 2000, 11 –34, 693 –751.
- M. Križaj - Ortar, M. Bešter, E. Kržišnik, *Pouk slovenščine malo drugače*, Trzin 1999, 14 –17.
- T. Gordon, *Trening večje učinkovitosti za učitelje*, Ljubljana 1992, 2–51.

CILJI

Kandidat/-ka praktično obvlada zgradbo besedila:

- opisa (bitij oz. predmetov oz. pojavov oz. postopkov),
- poročila (o dogodku),
- definicije (pojma),
- razlage (razmerij med dejanji, npr. časovno zaporedje, vzrok-posledica, namen, pogoj ipd.),
- utemeljitve trditev.

Njegova/njena besedila so razumljiva in nazorna ter predstavljajo vzorec oz. model za učenca.

- Pri govornem posredovanju snovi tvori razumljiva, nazorna besedila, katerih bistvene podatke po potrebi (tj. glede na odziv učencev) ponovi z drugimi besedami ali z vidnimi znaki (npr. z zapisom ključnih besed oz. miselnega vzorca oz. razčlenitvenih točk).

- Pri govorjenju členi besedilo na bistveno oz. nebistveno tudi z različno jakostjo, višino, hitrostjo govorjenja.

Kandidat/-ka se zaveda posebnosti (prednosti in pomanjkljivosti) slušnega prenosnika ter skuša na različne načine pomagati učencem pri poslušanju/branju.

- Praktično obvlada strategije sprejemanja (poslušanja oz. branja) besedil.
- V učencih pred poslušanjem oz. branjem aktivira njihovo predznanje.
- Z napovedjo novega jih motivira za poslušanje oz. branje.
- Med poslušanjem oz. branjem ter po njem v učencih razvija strategije dela z besedilom in strategije iskanja informacij, npr. z zapisovanjem oz. podčrtovanjem novih ali ključnih besed ter z zapisovanjem bistvenih podatkov, kategorizacijo podatkov na informativni, interpretativni ravni (npr. bistveno-nebistveno, zanimivo-nezanimivo) ter na ravni posploševanja in ocenjevanja oz. vrednotenja.
- Kandidat/-ka torej učencu snov ne le posreduje, temveč v njem aktivira dejavnosti za razumevanje, interpretiranje, vrednotenje in pomnjenje snovi.

STROKOVNI POJMI

- opis
- poročilo
- definicija
- razlaga
- utemeljitev
- tvorjenje razumljivih in nazornih besedil
- strategije sprejemanja besedil
- ravni razumevanja

Literatura

- M. Bešter in dr., *Na pragu besedila 1*, Ljubljana 2000, 27–58, 88–91.
- S. Pečjak in A. Gradišar, *Bralne učne strategije*, Ljubljana 2002, 99–131, 146–152, 159–270, 274–305.

CILJI

Kandidat/-ka spodbuja učence h govornemu sodelovanju.

Razvija dvosmerno sporazumevanje z učenci, torej praktično obvlada načela dvosmernega sporazumevanja, npr.:

- zna začeti pogovor,
- spodbudi učenca h govornemu dejanju,
- zna voditi pogovor – spoštuje sogovorca in mu ne sega v besedo,
- ločuje izrekanje trditev od vrednostnih sodb,
- spodbuja učence k utemeljevanju trditev,
- ne postavlja zaprtih vprašanj ipd.

Učence spodbuja k odzivanju, pa tudi k vodenju pogovora, torej k prevzemanju vloge govorca.

Od učencev zahteva upoštevanje:

- **načela vljudnosti** (npr. tikanje/vikanje, posredno izrekanje zahtev ipd.),
- **načel dvosmernega sporazumevanja:**
 - – spoštovanje sogovorca,
 - – upoštevanje sogovorčevih argumentov,
 - – pogajanje oz. usklajevanje mnenj,

- – ločevanje resnice od laži, trditve od sodbe ipd.
- Kandidat/-ka praktično obvlada neposredne (implicitne/eksplicitne) in posredne načine izrekanja namena ter upošteva zanje ustrezne okoliščine.

STROKOVNI POJMI

- načela vljudnosti
- načela dvosmernega sporazumevanja
- izrekanje namena
- neposredno (implicitno/eksplicitno) in posredno izrekanje namena

Literatura

- *Glej zgoraj.*

6 TVORJENJE USTREZNIH, RAZUMLJIVIH IN PRAVILNIH BESEDIL

CILJI

Kandidat/-ka tvori ustrezna, razumljiva in pravilna besedila.

- Pri govorjenju/pisanju upošteva jezikovna pravila, in sicer pravorečna/pravopisna (Slovenski pravopis, SSKJ) in slovnična (J. Toporišič: Slovenska slovnica, F. Žagar: Slovenska slovnica in jezikovna vadnica).
- Pri analizi svojega govornega nastopa/ pisnega izdelka prepozna napake, jih popravi in popravke teoretično utemelji.

STROKOVNI POJMI

- ustrezno besedila
- razumljivo besedilo
- pravilno besedilo
- pravopis
- pravorečje
- slovnica

7 IZRAZNOST GOVORJENEGA BESEDILA

7.1 GOVORNO SPORAZUMEVANJE

CILJI

Kandidat/-ka se zaveda vloge govornega sporazumevanja v današnjem svetu.

- Sprejema govorno sporazumevanje kot del pedagoškega sporazumevanja.

STROKOVNI POJMI

- zasebni in javni govor
- govor na RTV, v politiki, kulturi, vsakdanjem življenju
- govor in pisava
- kultiviran govor
- pomen zvočne vsebine
- usklajenost besedne in nebesedne vsebine
- poslušanje
- govorni bonton

Literatura

- B. Vuletič, *Gramatika govora*, Zagreb 1980.
- Podbevšek, *Interpretativno branje kot del učiteljevega govornega nastopa*, JiS 3/4, 1994/95, 103–106.
- Brajša, *Pedagoška komunikologija*, Ljubljana 1993, 33–35.
- Škarič, *V iskanju izgubljenega govora*, Ljubljana 1996, 41–48.

CILJI

- Pozna govorila in njihovo delovanje.
- Zaveda se najpogostejših motenj v govoru.
- Skrbi za svoj glas.
- Obvlada natančno izreko.

STROKOVNI POJMI

- govorna cev
- tvorba glasu
- najpogostejše govorne motnje (npr. nepravilen izgovor sičnikov in šumevcev, nosljanje, pogrkanje, neustrezna hitrost govora, pretirane kretnje ipd.)
- higiena glasu (gospodarna izraba dihanja, sproščeno grlo, zavedanje lastnega glasu itd.)
- dikcija

Literatura

- J. Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor 2000, 41–44.
- K. Podbevšek, *Interpretativno branje kot del učiteljevega govornega nastopa*, JiS 1–2, 1994/95, 104–105.
- I. Škarič, *V iskanju izgubljenega govora*, Ljubljana 1996, 169–187.
- H. N. Casson, *Umetnost govora*, Ljubljana 1995, 27–31.

7.2 PRAVOREČNA NORMA SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

CILJI

Kandidat/-ka pozna vrste glasov slovenskega knjižnega jezika.

Obvlada njihov izgovor.

- Med soglasniki loči **zvočnike od nezvočnikov**.
- Loči soglasnike po zvenečnosti (po soudeleženi ali neudeleženi glasilk).
- Loči med **glasom** - samoglasnikom ali soglasnikom (fonemom) - **in črko** za njegov zapis (grafemom).
- Obvlada samoglasniško **kolikost** (loči kratke samoglasnike, tj. nenaglašene in kratke naglašene, od dolgih, tj. dolgih naglašanih).
- Obvlada samoglasniško **kakovost**: razlikuje med ozkimi in širokimi e-ji in o-ji in pozna njihovo pomenskorazločevalno vlogo, loči e-je od polglasnikov.

STROKOVNI POJMI

- samoglasniki in soglasniki

- **samoglasniki:** i, ozki e, široki e, a, široki o, ozki o, u, polglasnik
- **soglasniki:**
 - **a) zvočniki:** l r m n v j
 - **b) nezvočniki:**
 - - zaporniki: b/p, d/t, g/k
 - - priporniki: f, z/s, ž/š, h
 - - zlitniki: c, dž/č
- **po zvenečnosti:**
 - **a) zveneči nezvočniki:** b, d, g; z, ž; dž
 - **b) nezveneči nezvočniki:** p, t, k; f, s, š, h; c, č
- **samoglasnikov je 8, črk za njihovo zapisovanje le 5** (s črko e zapisujemo ozki in široki e ter polglasnik, s črko o pa ozki in široki o)
- **soglasnikov je 21, črk za njihovo zapisovanje pa 20** (dž se zapisuje z dvočrkjem)
- **samoglasniška kolikost:**
 - **kratki:** a) nenaglašeni: *nalóga, iméti, mésto, učéneec, učíteljica*;
b) kratki naglašeni: *miš, sprehòd, tèma/ temà [tèma / tèmà], sòpredsédnik*;
 - **dolgi** (vedno naglašeni):
 - - **i, u, a:** *kíp, písmo, múha, gospá*
 - - **ozka e in o:** *korén, lepó*;
 - - **široka e in o:** *žêlja, rôka, gôr, frizêr*
- **samoglasniška kakovost:**
 - **ozki in široki e-ji in o-ji v enakopisnicah:** *péta pesem - pêta pesem, črna kósa - nabrušena kôsa, téma - tèma [tèma]*

Literatura

- Slovenski pravopis, Ljubljana 2001, čl. 616–687, 618–627.
- J. Toporišič, Slovenska slovnica, Maribor 2000, 44, 48-60, 73, 78.

CILJI

- Pozna **zakonitosti kratkih naglašanih samoglasnikov**, npr.: *miš - míši, žep - žêpa, nôž - nôža, procès - procésa, obròk - obróka*.
- Ve, da sta **v prevzetih besedah** naglašena **e in o** praviloma ozka: *konferénca, špórt, Evrópa*.
- Obvlada **izgovor ozkega e-ja pred r-om**, npr.: *katéri, petéro [katíri, petíro]*.
- Obvlada **rabo polglasnika**, npr.: *pes [pəs] - psa, pisec [písəc] - pisci, prvi [pə̀rvi], rjav [ərjàu⊥], tema [təmà], deževen [dèžévən], misleci [mísləci]*
- Zaveda se pogostnega **napačnega izgovora** širokega ali ozkega e-ja namesto polglasnika, npr.: *tema prav: [tèma/tèmà], pisec, prav: [písəc], Slomšek [slómšek, slómšeka], prav: [slómšək, slómška]*.

STROKOVNI POJMI

- **zakonitosti kratkih naglašanih samoglasnikov**
- **izgovor e-ja in o-ja v prevzetih besedah**
- **izgovor ozkega e-ja pred r-om**
- **raba polglasnika**
- **odpravljanje napačnega izgovora širokega ali ozkega e-ja namesto polglasnika**

Literatura

- J. Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor 2000, (za posamezne iztočnice glej tudi *Slovar slovenskega knjižnega jezika*).
- *Slovenski pravopis*, Ljubljana 2001, čl. 619, 705–745.

CILJI

Pozna znamenja za označevanje naglaševanja:

- ´ = **ostrivec**: za označevanje dolgih, pri e-jih in o-jih tudi ozkih samoglasnikov ter t. i. samoglasniškega r-a: *míza, múha, léto, drevó, dáti, hrbet*;
- ^ = **strešica**: za označevanje dolgih širokih e-jev in o-jev: *zêmlja, žêna, sôba, vôda*;
- ` = **krativec**: za označevanje kratkih, pri e-jih in o-jih obenem tudi širokih samoglasnikov in polglasnika: *miš, krùh, počèp, odmòr, obráz, stèber/stebèr*.

STROKOVNI POJMI

- znamenja za označevanje naglaševanja
- ostrivec
- krativec
- strešica

Literatura

- *Slovenski pravopis*, Ljubljana 2001, čl. 626–630.

CILJI

Pozna razliko med naglasom in poudarkom.

- Ve, da je **naglas** izrazitejši izgovor praviloma enega samoglasnika oz. zloga v besedi, izjemoma več, npr.: *kápa, zêmlja, senó, promèt, lenúh, prepelíca, pòdpredsédnik, šóloobvézen, pràvzapràv*.
- Ve, da je **poudarek** za določeno sporočilo najvažnejše besede ali besedne zveze v stavku:
Jana je moja najboljša prijateljica.
Jana je moja najboljša prijateljica.
Jana je moja najboljša prijateljica.
***Jana** je moja najboljša prijateljica.*
*Jana **je** moja najboljša prijateljica.*
- Ve, da **naslonke izgovarjamo skupaj** z naglašeni besedami pred njimi ali za njimi, npr.: *videl □ ga □ je* oz. *ga □ je □ videl*;
v □ šolo; *z □ njim* (**napak**: [*və šolo, zə njim*]).
- Ve, da je od mesta naglasa lahko odvisen tudi **pomen besede**, npr.: *kánon - kanón, (po)kósim - (po)kosím*.
- Zaveda se pogostega **nepravilnega prenosa naglasa z neprvega na prvi zlog**, npr.: *édnina, mnóžina, právopis, súbjektiven, díftong, dévalvacija, ízolacija, álkohol, prav*: [*ednína, množína, pravopís*] itd.
- **Izogiba se narečnemu oz. pokrajinskemu naglaševanju** v okoliščinah, v katerih se uporablja zborni ali knjižni pogovorni jezik, npr.: *ótrok, pòšten, zêlen, srce, delávci, je písala, je ležál, ustreílil, naredíl, govoríl...* **prav**: [*otròk, poštèn, zelèn, srcé, délavci, písála, lêžal, ustréílil, narédil, govóril...*]

- Ve, da je pri slovenskih krajevnih imenih treba upoštevati **lokalni naglas in izgovor** črke **l**, npr.: *Dobrava* [Dóbrava] in [Dobráva], *Dol* [dól] in *Dol* [dou].

STROKOVNI POJMI

- razlika med naglasom in poudarkom
- izgovor naslonk
- mesto naglasa in pomen besede
- nepravilni prenos naglasa na prvi zlog
- izogibanje narečnega in pokrajinskega naglaševanja v knjižnem pogovornem jeziku
- upoštevanje lokalnega naglasa

Literatura

- J. Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor 2000, 541, 113, 666, 532.
- SSKJ, Ljubljana 1970–1989, (posamezne iztočnice).

CILJI

- Zaveda se pogostega napačnega izgovora **l**-a namesto ustničnoustničnega zvočnika (**u**-ja) pred soglasnikom in na koncu besed, npr.: *gledalci*, *poslušalci*, *bralci* **prav**: [gledáu_lci, poslušáu_lci, bráu_lci], *popolnoma*, *rilček*, *goltanec*, *komolčar*, **prav**: [popóu_lnoma, ríu_lček, gou_ltánɛc, komóu_lčar].
- Ve, da se črka **v**, ki ne stoji ob samoglasniku, izgovarja kot ustničnoustnični zveneči **w** oz. nezveneči **Ω** ali kot samoglasnik **u** (slednje zlasti pri počasnejšem govoru), pred **l** in **r** na začetku besed pa praviloma le kot **w**, npr.: *vmes* [wmes] ali [umes], *vnuk*, *vlak*, *vrata* [wnúk, w_lák, wráta], *vsak* [wsák] ali [usák], *predvsem* [predΩsem/predusem], *obrv* [obɐrw] ali [obɐru], *vrata* [wrata], *vlaga* [wlaga].
- Zna pravilno izgovarjati predlog **v** kot ustničnoustnični zveneči **w** ali nezveneči **Ω** ali kot samoglasnik **u** (slednje zlasti pri počasnejšem govoru), npr. *v mestu* [wméstu] ali [uméstu], *v sobo* [Ωsôbo] ali [usôbo], *v gozdu* [wgózdu] ali [ugózdu], *v omaro* [womáro] ali [uomáro], **napak**: [və méstu, və sôbo, və omáro].

STROKOVNI POJMI

- izgovor črke **l** pred soglasnikom in na koncu besede (in izjeme)
- izgovor črke **v** (kot ustničnoustnični zveneči **w** ali nezveneči **Ω** ali kot samoglasnik **u**)
- izgovor predloga **v**

Literatura

- Slovenski pravopis, Ljubljana 2001, čl. 74, 86, 640–662.
- J. Toporišič, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana 1992, 64.

7.3 ZVOČNE PRVINE GOVORA

CILJI

Kandidat/-ka pozna in obvlada zvočne (slušne) prvine govora:

a) intonacijo:

- ločila in intonacijo,
- vlogo intonacije v govoru.

b) glasnost (jakost):

- glede na celotno govorjenje,
- **v povedi:**
 - naslonke in nenaglašeni zlogi naglašениh besed,
 - naglašene besede (oslabljeno naglašene, navadno naglašene),
- **stavčni poudarek.**

c) hitrost (tempo) govora:

- glede na celotno govorjenje (obvladovanje lastne govorne hitrosti),
- glede na sporočilo (prilagajanje hitrosti).

č) premore:

- glede na dolžino,
- glede na mesto,
- glede na vlogo.

d) register:

- vloga registra.

e) barvo glasu.

STROKOVNI POJMI IN PRIMERI

- **vrste intonacij:**
 - povedna, padajoča (kadenčna)**
 - vprašalna, rastoča (antikadenčna)**
 - končna**
 - nekončna (polkadenčna)**
 - vzključna**
- **ločila in intonacija** (npr. pravopisno znamenje za vzklično intonacijo je klicaj)
- **vloga intonacije** (npr. z intonacijo izražamo čustveno obarvanost izrečenega)
- **glasnost (jakost) govora** (npr. pred razredom govorim glasneje kot s posameznim učencem, pomembnejše dele besedila povem glasneje)
- **glasnost (jakost) v povedi** (*Tábla je popísana.*: naglašeni zlogi so jakostno izrazitejši od nenaglašениh)
- **stavčni poudarek** (*MÁMA je doma. Mama JE doma. Mama je DOMÁ.* – stavčni poudarek vpliva na pomen)
- **agogika (pohitevanje, upočasnjevanje)** naredi govor bolj razgiban, prehitel ali prepočasen govor poslušalcu otežuje razumevanje
- **spreminjanje hitrosti glede na govorni položaj** (npr. razlaga zahteva počasnejši govor, pomembnejše oz. nove informacije govorim počasneje)
- **dolžina premorov (kratki, srednje dolgi, dolgi)**
- **mesto premora:**
 - kjer je ločilo (*Ne grem ven, / ker dežuje.*)
 - kjer ni ločila (*Po dolgotrajnem iskanju pogrešanega / so reševalci obupali.*)
 - kjer je ločilo, a ni premora (*Rekel je, da pride.*)
- **vloga premorov:**

- logična (so del govorenja in morajo ustrezati vsebini, npr.: *Ne, / odidi. Ne odidi.*)
- čustvena (stilistična), (npr. *Met na koš in / nič.*)
- poudarna (premora pred sporočilom in za njim poudarja pomembnost sporočila).
- **osebni register (visok, srednji, nizek** - srednji je običajen, ostala dva sta zaznamovana)
- **vloga registra** (prilagajanje registra okoliščinam in vsebini sporočila, npr.: zelo visok/zelo nizek register je znak čustvene prizadetosti; manj pomemben vrvev izrečem z nižjim registrom)
- **barva glasu**
 - nehotena (odvisna od psihofizičnih danosti posameznika, od bolezni, npr. hripavost, prehladno nosljanje, okvare glasilk)
 - hotena (spreminjanje glasovne barve glede na sporočilo)

Literatura

- B. Vuletič, *Gramatika govora*, Zagreb 1980, 27–30.
- J. Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor 2000, 534–540, 540–543, 550–553.
- J. Toporišič, *Nova slovenska skladnja*, Ljubljana 1982, 83–187.
- M. Križaj - Ortar in dr., *Na pragu besedila 3*, Ljubljana 2002, 49–59.
- I. Škarič, *V iskanju izgubljenega govora*, Ljubljana 1996, 176–179, 158–161.
- T. Zidar, *Retorika*, Ljubljana 1996, 162–165.
- *Slovenski pravopis*, Ljubljana 2001, čl. 476–484.

7.4 VIDNE PRVINE GOVORA

CILJI

Kandidat/-ka pozna in obvlada vidne prvine govora:

- **mimiko**,
- **kretnje (geste)**,
- **izražanje s telesom**,
- **način govora glede na prostorske okoliščine.**

STROKOVNI POJMI

- **usklajenost govora in obrazne mimike** (mimika naredi govor izrazitejši, zanimivejši, tudi razumljivejši)
- **kretnje (geste)** ponazarjajo in poudarjajo vsebino govora (morajo biti usklajene z govorom)
- **vrste kretenj** (npr.: prazne kretnje, kretnja kot spodbuda za dejanje, kretnja kot znak za poudarek)
- **izražanje s telesom** (učiteljeva zunanja urejenost, premiki po razredu, hoja, sedenje, upoštevanje različnih prostorskih razdalj - **intimni, osebni, socialni pas**)
- **okoliščine govora** (npr.: razlaga sede, razlaga v hoji, ob tabli, ob učilih itd. - okoliščine vplivajo na govor, npr. govorjenje s hrbtom proti razredu, pisanje na tablo itd. zahtevajo natančnejšo in glasnejšo izreko)

Literatura

- A. Pease, *Govorica telesa*, Ljubljana 1986, 112–118, 35–109, 23–33, 149–160.

- H. N. Casson, *Umetnost govora*, Ljubljana 1995, 36.
- P. Brajša, *Pedagoška komunikologija*, Ljubljana 1993, 31–33.
- B. Vuletić, *Gramatika govora*, Zagreb 1980, 38–39.

8 PRAVOPIŠNA NORMA SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

8.1 SLOVENSKI PRAVOPIŠ IN OSNOVNA NAČELA

CILJI

Kandidat/-ka se zaveda pomena pravopisa za jezikovno kulturo.

- Ve, kdaj smo Slovenci dobili prvi pravopis v posebni (samostojni) knjižni izdaji in da je zdaj v rabi Slovenski pravopis 2001 (SP 2001).
- V SP 2001 zna poiskati informacije o različnih pisnih znamenjih in tipih črk.
- Ob slovenski abecedi obvlada predvsem tista znamenja, ki se pojavljajo pri njegovem/njenem predmetu ali področju.
- Obvlada nestično in stično zapisovanje posebnih znamenj.
- Zna uporabljati osnovna popravna oz. korekturna znamenja.

STROKOVNI POJMI IN PRIMERI

- **Levčev Slovenski pravopis (1899)**
- **Slovenski pravopis 2001**, prej Pravila SP (1990, 1994, 1997)
- **pisna znamenja:**
 - **črke (pisna znamenja za glasove):** navadne črke (*a, b, c* itd.) in črke z ločevalnimi oz. diakritičnimi znamenji (*e z ostrivcem /é/, o s preglasom /ö/* itd.)
 - **števke (cifre) ter raba arabskih in rimskih števk**
 - **ločila** (pika, vejica, vprašaj itd.)
 - **druga znamenja:** za mere (*10 km*), denarne enote (*1000 SIT*), stopinje (*25 °C*), odstotke (*40 %*), izpostavna znamenja (*H₂O*, ¹1895, ⁴1994), jezikoslovna znamenja (*različne črke, oklepaji*), matematična znamenja (*–, =, + ipd.*), znamenja iz logike (*<, = ipd.*)
- **tipi črk:** male in velike, tiskane in pisane (čitljivost), pokončne, poševne (ležeče ali kurzivne), krepke; stilizacije
- **slovenska abeceda** (25 latiničnih črk) in uvrščanje tujih črk *q, w* in *y* v to abecedo
- **posebna znamenja pri lastnem predmetu**
- **nestično in stično zapisovanje** (*t.m.*, prav: *t. m.*, *100km*, prav: *100 km*)
- **osnovna popravna (korekturna) znamenja** (*za popravi, vstavi, izpusti, piši skupaj oz. narazen*)

Literatura

- J. Toporišič, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana 1992, 283–284.
- Slovenski pravopis, Ljubljana 2001; čl. 6, 8, 9, 11–13, 15–23, 24.
- M. Kocjan - Barle, *Abeceda pravopisa*, Ljubljana ²1994, Preglednice, rešitve, 30, ali ³1999, 280.

8.2 VELIKA ZAČETNICA PRI LASTNIH IMENIH IN MALA PRI OBČNIH

CILJI

Kandidat/-ka pozna delitev imen na lastna in občna. (Ta je pomembna zato, da si laže zapomni pravila za zapisovanje imen, še posebej zemljepisnih.)

- Pozna poglobitna pravila za zapisovanje imen bitij ter zemljepisnih in stvarnih imen, posebej obvlada tiste, ki se najpogosteje uporabljajo pri kandidatom/-kinem predmetu ali področju.
- Obvlada pisavo:
 - osebni in svojilni zaimkov,
 - svojilni pridevniki iz lastnih imen.

STROKOVNI POJMI IN PRIMERI

- **lastna imena (pišemo z veliko začetnico, občna z malo):**
 - **osebna** (*Ana, Novak*)
 - **zemljepisna:**
 - **naselbinska** (*Novo mesto, Srednja vas, Kranj, Pijava Gorica*)
 - **nenaselbinska** (*Slovenija, Bohinjsko jezero, Slovenska cesta, Venera*)
 - **stvarna** (imena oz. /uradni/ naslovi organizacij, stvaritev, prireditev ipd.)
 - **vsa druga poimenovanja so občna (vrstna) imena**
- **lastna imena bitij:**
 - **osebna imena** (*Marko, Rihard Levjesrčni*)
 - **veroslovna in bajeslovna imena** (*Perun : sojenice*)
 - **imena prebivalcev** (*Mariborčan, Afričan*), **tudi večbesedna** (*Beneška Slovenija > Beneški Slovenec : koroška Slovenija > koroški Slovenec + tržaški Slovenec*) in **imena s predponami** (*Praslovan*)
- **poimenovanja za pripadnike gibanj, nazorov, ver, listov ipd. so občna imena** (*desničar, zeleni, kristjan, novorevijevec*)
- **zemljepisna lastna imena:**
 - **večbesedna naselbinska imena** (*Zidani Most, Kranjska Gora, Dolenja vas, Opatje selo, Ribiško naselje*)
 - **večbesedna nenaselbinska imena** (*Blejsko jezero, Dinarsko gorstvo, Cesta dveh cesarjev, Julijske Alpe, Južna Amerika = 'celina'*), **tudi imena objektov** (*Sv. Primož = 'cerkev sv. Primoža', Magistrat*)
- **stvarna lastna imena:**
 - **organizacije, podjetja, zavodi in njihove enote** (*Lek, Televizija Slovenija*)
 - **umetnostne idr. stvaritve in prireditve** (*Sočutna, Slovar slovenskega knjižnega jezika, Vesela jesen*)
 - **meddržavne zveze in pogodbe** (*Severnoatlantski pakt*)
 - **posamezna vozila** (*Sinji galeb*)
 - **industrijski izdelki in blagovne znamke** (*Fiat* = ime podjetja ali znamke)
- **stvarna občna imena:**
 - **imena praznikov in posebnih datumov** (*božič, veliki šmaren, prvi maj, silvestrovo*)

- imena vrst tehničnih izdelkov, rastlin, bolezni, delov telesa (*francoz, marjetica, marijini laski, adamovo jabolko*)
- nekaj posebnih skupin:
 - poimenovanja v metonimični rabi (*Fiat – fiat /avto/, Kalodont – kalodont /katera koli zobna pasta/*)
 - nadomestna lastna imena (*Devica = 'Marija', Novi svet = 'Amerika'*)
 - skrajšana lastna imena (*Slovenska matica - Matica, Kočevski rog - Rog*)
 - stalni časovni in krajevni pridevki (*stara Ljubljana, južni Slovani*)
 - samostalniki, nastali iz pridevnikov na *-ov/-ev, -in* (*parkinsonovka, molotovka*)
 - določila in ločevalni dodatki (*Pismo dobi ga. Irena Novak : Ga. Irena Novak = npr. na pisemski ovojnici*)
 - za ogovorjeno osebo v pismih (*Vi ali vi, Ti ali ti*), za ogovarjanje kolektiva z malo začetnico (*vi*)
 - svojilni pridevniki (*Jančarjeva proza, Ottov oz. otov motor*)

Literatura

- Slovenski pravopis, Ljubljana 2001, čl. 19–23, 29, 35–39, 45, 47, 50–108, 115, 128, 132–160.
- M. Kocjan - Barle, Abeceda pravopisa, Ljubljana ²1994, Preglednice, rešitve, 11–13, Vaje, 20–53, ali ³1999, 13–15, 62–95.

8.3 RABA LOČIL

CILJI

Kandidat/-ka zna ločila pravilno uporabljati, poleg tega zna v priročniku poiskati pravila za njihovo rabo.

- Ve, kaj je stičnost (pisanje s presledkom oz. brez presledka; pozna tudi stičnost pri zapisovanju mer, simbolov).
- Uzavesti si načelo stičnosti in zna ločila natančno zapisovati in tipkati na računalnik.

Pozna delitev ločil na:

- končna in nekončna,
- dvodelna,
- ločila v besednih zvezah in besedah,
- skladenjska in neskladenjska ločila.

STROKOVNI POJMI IN PRIMERI

- **stična oz. nestična ločila**
- **končna:** pika, vprašaj, klicaj, tri pike, pomišljaj
- **nekončna:** vejica, podpičje, dvopičje, pomišljaj, tri pike, zaklepaj
- **dvodelna:** oklepajni pomišljaj = – *mmm mmm*– , oklepaj = (*mmm mmm*), narekovaj = "*mmm mmmm*"
- **v besednih zvezah in besedah:** vezaj (–), pomišljaj (–), opuščaj ('), poševnica (/)

Literatura

- Slovenski pravopis, Ljubljana 2001, čl. 228–229.
- M. Kocjan - Barle, Abeceda pravopisa, Ljubljana ²1994, Preglednice, rešitve, 16, Vaje, 68–72, ali ³1999, 18, 110–114.

CILJI

Pozna in prav uporablja skladenjska in neskladenjska ločila:

- Prav uporablja **piko**.
- Prav uporablja **vejico**.

STROKOVNI POJMI IN PRIMERI

- **pika na koncu nevzkličnih velelnih povedi** (*Reši nalogo.*) in **na koncu podredja, odvisni stavek je lahko povedni, vprašalni, velelni, želelni** (*Vprašal ga je, kdaj pride.*)
- **neskladenjska raba pike**: – vrstilni števnik: (10.)
– okrajšave (*ga.*)
- **vejica pri navajanju dneva in datuma** (*V sredo, 14. junija, bo /... /*)
- **odsotnost vejice pred drugim delom dvodelnih veznikov** (*ne - ne, niti - niti, tako - kakor*), pred vezniki *ali, in*
- **vejica pred kot** (*velik kot slon : govori, kot bi rožice sadil*)
- **vejica v priredju** (vezniki *ampak, saj, kajti* ipd.)
- **v podredju** (vezniki *ki, ko, ker* ipd.), **posebno na koncu vmesnega odvisnika**
- **vejica v zvezi prirednega in podrednega veznika** (*in če, in ko* ipd.)
- **vejica pri večbesednih veznikih** (*namesto da, medtem ko + tako da, zato ker*)
- **vejica pri ločevanju polstavkov od sobesedila** (*Sodeč po njegovem izrazu, je /... /*)
- **odpravljanje vejice pri posamostaljenju odvisnikov** (*Ker je bila učiteljica dobre volje, so dijaki ... > Zaradi učiteljčine dobre volje so dijaki ...*)

Literatura

- Slovenski pravopis, Ljubljana 2001, čl. 231–260, 289–352.
- M. Kocjan - Barle, Abeceda pravopisa, Ljubljana ²1994, Preglednice, rešitve, 17, 18–20, Vaje, 66–68, 74–91, ali ³1999, 19, 20–22, 108–110, 116–133.

CILJI

- Pozna in prav uporablja **dvopičje**.
- Pozna in prav uporablja **podpičje**.
- Pozna in prav uporablja **pomišljaj in vezaj**.

STROKOVNI POJMI IN PRIMERI

- **dvopičje pred pojasnitvami in naštevanjem** (*/... / so značilne tele lastnosti: glasno oglašanje, /... /*)
- **podpičje med razmeroma samostojnimi in raznorodnimi naštevalnimi sestavinami** (*Prinesi kruh, mleko, sir; zobno pasto, čistilo, pralni prašek.*)
- **raba pomišljaja in vezaja – ločevanje**
- **neskladenjski pomišljaj** (*namesto predlogov od ... do*)
- **vezaj v dvojnih imenih** (*Gozd - Martuljek, Dubravka Tomšič - Srebotnjak*)

Literatura

- Slovenski pravopis, Ljubljana 2001, čl. 355–369, 372, 376, 381–397, 411–413, 417, 419, 421, 423, 424, 427–428.
- M. Kocjan - Barle, Abeceda pravopisa, Ljubljana ²1994, Preglednice, rešitve, 20–21, 23, Vaje, 92–105, ali ³1999, 22–23, 25, 134–147.

CILJI

- Kandidat/-ka je seznanjen/-a z različno rabo ločil.

STROKOVNI POJMI IN PRIMERI

- opuščanje in zapisovanje vprašaja v naslovih (*Kaj raste na vrtu, Ponovno potres?*)
- ločila pri citiranju in v premem govoru (narekovaji, zaporedje ločil)
- ločila v bibliografskih zapisih (citiranje literature: glej SP 2001, str. 209 in 210!)
- v stolpcih oz. odstavkih (odstavčni pomišljaj, vejica, podpičje, pika)
- ločila na koncu ogovorov in pozdravov v pismih (klicaj ali vejica)
- ločila pri števkih (pika, decimalna vejica)
- ločila v posameznih strokah, (npr. v matematiki: znak za 'minus', pika kot 'krat', ne pa kot decimalna pika, poševnica v pomenu 'ulomljeno, skozi, na')

Literatura

- Slovenski pravopis, Ljubljana 2001, čl. 1137.
- M. Kocjan - Barle, Abeceda pravopisa, Ljubljana ²1994, Vaje, 116–118, 121–124, ali ³1999, 158–160, 163–166.

8.4 PISANJE SKUPAJ OZ. NARAZEN (oz. z vezajem)

CILJI

Kandidat/-ka pozna in uporablja splošna pravila za pisanje skupaj oz. narazen (oz. z vezajem).

- Posebej je pozoren/-rna na primere svojega predmeta oz. strokovnega področja.
- Pozna splošna pravila o zapisovanju besed skupaj oz. narazen oz. z vezajem.

STROKOVNI POJMI IN PRIMERI

- skupaj pišemo nerazdružljive ali podredno zložene sestavine (*visokofrekvenčni, staroperzijski*) ali nezamenljive sestavine (*količkaj*)
- narazen pišemo razdružljive sestavine (*ni nič vreden + ni nič kaj vreden*)
 - sestavine v podrednem razmerju (*Ljubljana Brod = 'Brod pri Ljubljani'*)
 - pridevnike za barve in njihove odtenke (*temno rdeč oz. temnordeč, toda samo narazen: blede rumen*)
 - nekatere členke (*čim bolj, kar koli*)
- z vezajem označujemo raznorodnost pisnih sestavin: *14-karatno zlato, U-profil*
 - števke + črke (*5-leten = 'petleten'*)
 - velike črke + male črke (*NUK-ovski = 'nukovski'*)
 - priredno zložene sestavine: (*vzgojno-izobraževalni = 'vzgojni in izobraževalni', rusko-japonska vojna*)

Literatura

- *Slovenski pravopis*, Ljubljana 2001, čl. 485–506, 512–549, 555–563, 568–571, 578–588, 595–598.
- M. Kocjan - Barle, *Abeceda pravopisa*, Ljubljana ²1994, Preglednice, rešitve, 25–28, Vaje, 101–105, 125–135, ali ³1999, 143–147, 27–30, 167–177.
- F. Žagar, *Slovenska slovnica in jezikovna vadnica*, Maribor 2001, 69–71.

8.5 DELJENJE

CILJI

Kandidat/-ka zna besede pravilno deliti.

- Pozna osnovna pravila za deljenje.
- Pozna deljenje soglasniškega in samoglasniškega sklopa.

STROKOVNI POJMI IN PRIMERI

- na koncu in na začetku vrstice mora biti vsaj en (lahko tudi samo pisni) zlog
- nedeljivost številok (52 345 628), kratic (ZRC SAZU), številke in simbola ob njej (100 m)
- možnost prenašanja nekaterih ločil (pomišljaja, vezaja, treh pik) v novo vrstico
- izgovorljivost zloga na koncu in v začetku vrstice
- soglasniški sklop iz dveh enakih soglasnikov (*iz-zivati*)
- soglasniški sklop v sestavljenkah, zloženkah in sklopih (na meji sestavin: *od-tajati*, *po-oblastiti*)
- deljenje v polcitatnih imenih ali tujkah (dve črki za en glas se ne delita: *Goe-the*)

Literatura

- *Slovenski pravopis*, Ljubljana 2001, čl. 599–614.
- M. Kocjan - Barle, *Abeceda pravopisa*, Ljubljana ²1994, Preglednice, rešitve, 29, Vaje, 136–142, ali ³1999, 31, 78–184.

8.6 ZAPISOVANJE GLASOV

CILJI

Kandidat/-ka zna pravilno zapisovati besede (glasove) in si je sposoben/-bna pomagati s Pravopisom 2001 in slovarjem (SSKJ).

- Ločuje pojma črka in glas.
- Z uporabo pravopisa in slovarja (SSKJ) obvlada zapisovanje besed, kjer so razlike med izgovorom in zapisom.

STROKOVNI POJMI IN PRIMERI

- 25 črk za 29 pomenskorazločevalnih glasov - fonemov (široka in ozka e in o zapisujemo le z e in o, polglasnik pa z e, ob zložnih zvočnikih je pisno odsoten)

- zapisovanje zvonečih nezvočnikov pred nezvenečimi nezvočniki (*gibka*) in nezvenečih nezvočnikov pred zvonečimi nezvočniki (*prerokba, glasba*)
- zapisovanje predpon u- in v- (*uliti : vliti*)
- zapisovanje glasov: u (*črv, umrl*), dvoglasniški u_l (*cev, bel*), zvoneči w (*vzor*) in nezveneči ustničnoustnični Ω (*vsak*)
- zapisovanje zvočniškega sklopa lj in nj (*življenje, življenjski, zvonjenje, nadaljnji*)
- (ne)zapisovanje polglasnika (*helikopterski, decembrski, strm, smiselni*)
- zapisovanje predlogov z/s (*z govedom, s kolom*) in k/h (*k domu, h gori*)
- (ne)zapolnjevanje zeva (*dieta, pacient, milijon*)

Literatura

- Slovenski pravopis, Ljubljana 2001, čl. 616, 620, 640–662, 664–666, 677–687, 698–700, 708–738, 742–745, 937–938, 1070.
- M. Kocjan - Barle, Abeceda pravopisa, Ljubljana ²1994, Preglednice, rešitve, 7–10, Vaje, 7–19, ali ³1999, 9–12, 49–61.

8.7 PRAVOPIS PRI OBLIKOSLOVJU

CILJI

Kandidat/-ka obvlada pregibanje občnih in lastnih imen, na katera naleti pri svojem delu, ter si pomaga s Pravopisom 2001 in SSKJ.

- Prav sklanja samostalnike **moškega spola** (tudi tuja lastna imena).
- Obvlada sklonske oblike **ženskih priimkov**, ki so:
 - po obliki **moški priimki** (*/Maja/ Novak /Maje/ Novak*)
 - priimki na -a** (*/Vladka/ Durjava /Vladke/ Durjava ali Durjave*)
- Pozna posebnosti **3. ženske sklanjatve**, zlasti:
 - samostalnik z neglasovno končnico (*Ines Ines*)
- ter posebnosti nekaterih drugih samostalnikov:
 - iz **4. srednje sklanjatve** (*Krško*),
 - iz **1. ženske** (*Gorenjska Gorenjske*) in
 - iz **4. srednje sklanjatve** (*Gorenjsko Gorenjskega*)
- Obvlada sklonske oblike in zapisovanje večbesednih poimenovanj.
- Zaveda se stilne (ne)zaznamovanosti nekaterih glagolov v 3. osebi množine: dolge (*berejo*) = stilno nevtrarno, kratke (*bero*) = stilno zaznamovano.

STROKOVNI POJMI IN PRIMERI

- sklanjanje samostalnikov:
 - – kjer se osnova ohranja (*Laplace Laplacea*)
 - – kjer se osnova krajša: pisno (*Duke Duka, vendar George Georgea*), pisno in glasovno (*Peter Petra, Webster Webstra*)
 - – kjer se osnova daljša: z j (*iglu -ja, Vladimir -ja, Harvey -ja* proti *Broadway -a*) in t (*Stane -ta, vendar ne Janko -ta, Luka -ta*)
- kjer imamo premene po preglasu in jotaciji (*klic s klicem, primer pri pridevniku: stričev*)
- posebnosti **2. moške sklanjatve** (*Luka Luke oz. Luka*)
- posebnosti **4. moške sklanjatve** (*Nedeljski Nedeljskega, Briški Briškega*)
- sklonske oblike **ženskih priimkov** (*Maja Novak, Vladka Durjava*)

- **posebnosti 3. ženske sklanjatve** (*Ines, Gorenjska*)
- **posebnosti nekaterih drugih samostalnikov** (*Krško, Grosuplje, Gorenjsko*)
- – **kjer se deli ujemajo** (*Janez Kovač Janeza Kovača, Marija Vera Marije Vere, profesor Novak profesorja Novaka, Videm - Dobropolje Vidma – Dobropolja*)
- – **kjer se deli ne ujemajo** (*kino Union v kinu Union, Osnovna šola Ledina Osnovne šole Ledina*)
- – **kjer se deli ujemajo** (*reka Ljubljanica reke Ljubljanice*) oz. ne ujemajo (*kraj Mostec kraja Mostec*) ali imajo **dvojnice** (*podjetje Gorenje podjetja Gorenje oz. Gorenja*)

Literatura

- *Slovenski pravopis, Ljubljana 2001, čl. 771–786, 805, 810, 822, 841, 846–849, 852–854, 861–863, 890–894.*
- *M. Kocjan - Barle, Abeceda pravopisa, Ljubljana 1999, 32–39, 191–205, 210–211.*

8.8 PRAVOPIS PRI BESEDOTVORJU

CILJI

Kandidat/-ka obvlada tvorjenje pridevniških oblik, ženskih poimenovanj, tvorjenje z obrazili ter iz prevzetih besed.

Pomaga si s Pravopisom 2001 in SSKJ.

- Z uporabo pravopisa in slovarja (SSKJ) obvlada zapisovanje **zeva**.
- Pozna tvorbo pridevnikov s priponskim obrazilom **-ski/-ki** in samostalnikov na **-stvo/-tvo**.
- Zaveda se priponskih obrazil **za ženski par** moškemu (tudi pri priimkih: **-ova**) in jih uporablja.
- Pozna tvorjenje s priponskim obrazilom **-(č)an** za imena prebivalcev.
- Pozna tvorjenje **iz prevzetih besed**.

STROKOVNI POJMI IN PRIMERI

- **zev v podstavi** (*socialen, dieta*)
- **zev v priponskih obrazilih** (*milijon, revijalen*)
- **dodajanje priponskih obrazil -ski -stvo v podstavi** (*slovenski + slovenstvo*) in posebnosti (*grajski, šentviški, bolonjski, nantski, calajski*)
- **dodajanje priponskega obrazila -ki premenjeni podstavi** (*logaški, črnuški + moštvo*)
- **tvorba iz večbesednih podstav** (*francjožefovski*)
- **priponska obrazila v ženskih občnih imenih** (*profesor - profesorica, kustos – kustosinja oz. kustodinja*)
- **v lastnih imenih** (*Ana Sraka Ane Sraka/Srake + Srakova in neuradno Ana Srakova*)
- **tvorba s priponskim obrazilom -(č)an: obrazilo se dodaja podstavi** (*Kranjčan, Logatčan, toda Krečan*)
- **tvorba iz prevzetih besed, zlasti tujih lastnih imen** (*ničejanec, marksist*)
- **iz tujih lastnih imen nastala občna imena** (*vat, om*)

Literatura

- Slovenski pravopis, Ljubljana 2001, čl. 937–938, 977–982, 984–986, 989, 994–1000, 1006, 1008–1019.
- M. Kocjan - Barle, Abeceda pravopisa, ³1999, 44, 206–207, 218–222.

8.9 KRAJŠAVE

CILJI

Kandidat/-ka zna krajšave pravilno zapisovati.

- Pozna tvorbo oz. zapisovanje krajšav (kratic, okrajšav, simbolov ipd.).
- Zna zapisovati krajšave.

STROKOVNI POJMI IN PRIMERI

- **kratice iz enobesedne** (*televizija* > **TV**) in **večbesedne** podstave (*Slovenska tiskovna agencija* > **STA**)
- **okrajšave iz ene** (*slovenski* > *slov.*) ali **več besed** (*na primer* > *npr.:* tako imenovani > *t. i.*)
- **simbole** (po določenih standardih: *amper* > *A*, *vat* > *W*)
- **zapisovanje kratic** (*aids*, *Nato* oz. *NATO*) in **poznavanje spola in števila** (*Nuk m*, *Efta ž*, *ZDA ž mn.*) **ter pregibanja** (*EKG-ja*, *Nata*) in **tvorjenk** (*LDS-ovski*, *APZ-jevec* oz. *apezejevec*)
- **okrajšav z okrajšavno piko** (*slov.*) in **zapisovanje zvez dveh ali več okrajšav s presledkom** (*dipl. inž.*) **ter okrajšav iz podredne zloženke brez presledka** (*l.r.*)
- **simbolov s presledkom od številke** (*220 V*, *500 m*)

Literatura

- Slovenski pravopis, Ljubljana 2001, čl. 117–122, 925, 1020–1025.
- M. Kocjan - Barle, Abeceda pravopisa, Ljubljana ²1994, Preglednice, rešitve 14, Vaje, 54–58, ali ³1999, 16, 96–100.

2. raven

1 STATUS SLOVENSKEGA JEZIKA V REPUBLIKI SLOVENIJI, ZAMEJSTVU IN IZSELJENSTVU

CILJI:

Kandidat/-ka govori/piše slovensko ter v učencih razvija poseben odnos do slovenskega jezika kot državnega jezika in kot sredstva njihovega prvotnega spoznavanja, doživljanja in vrednotenja sveta ipd.

- Učence ozavešča, da je slovenski jezik v slovenski šoli učni jezik in učno načelo.

Literatura

- *Ustava R Slovenije, Ur. l. RS 33/91, čl. 11.*
- *M. Bešter in dr., Na pragu besedila 1, Ljubljana 2000, 13–14.*
- *M. Križaj - Ortar in dr., Na pragu besedila 4, Ljubljana 2003, 45–76.*
- *M. Križaj - Ortar in dr., Na pragu besedila 3, Ljubljana 2002, 49–55.*

2 UPORABA PRIROČNIKOV

CILJI

Kandidat/-ka pozna in uporablja osnovne sodobne jezikovne priročnike (Slovenski pravopis, slovnice, Slovar slovenskega knjižnega jezika - SSKJ).

Literatura

- *Slovenski pravopis, Ljubljana 2001.*
- *J. Toporišič, Slovenska slovnica, Maribor 2000.*
- *F. Žagar, Slovenska slovnica in jezikovna vadnica, Maribor 2001.*
- *SSKJ, Ljubljana 1970–89.*

3 SOCIALNE ZVRSTI SLOVENSKEGA JEZIKA IN OKOLIŠČINE RABE

CILJI

Kandidat/-ka praktično obvlada slovenski knjižni jezik, in sicer obe različici, zborna in pogovorno, ter ju govori v ustreznih govornih položajih:

- **zborna** pri enosmernem (frontalnem) sporazumevanju z učenci,
- **knjižno pogovorno** pa pri dvosmernem sporazumevanju.

Pri govorjenju/pisanju učencev je pozoren/-rna na ustrezno obvladovanje obeh knjižnih zvrsti jezika.

Literatura

- J. Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor 2000, 15–21.
- J. Toporišič, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana 1992.
- M. Bešter in dr., *Na pragu besedila 1*, Ljubljana 2000, 15–17.

4 SPORAZUMEVANJE KOT DRUŽBENO DEJANJE

CILJI

Kandidat/-ka pri sporazumevanju z učenci upošteva njihovo starost, predznanje, spoznavno in jezikovno zmožnost ter sporazumevalna načela ter skuša učence motivirati za sodelovanje.

Literatura

- O. Kunst - Gnamuš, *Govorno dejanje - družbeno dejanje*, Ljubljana 1984, 41–43.
- R. Zadavec - Pešec, *Pragmatično jezikoslovje, Temeljni pojmi*, Ljubljana 1994, 36–38.

5 SPOZNAVNI IN ODNOSNI GOVOR V PEDAGOŠKEM SPORAZUMEVANJU (ZAKONITOSTI, NAČELA IN STRATEGIJE)

CILJI

Kandidat/-ka učencem ne posreduje le stvarnega znanja svojega predmetnega področja, temveč z njimi vzpostavlja tudi družbena razmerja, npr.:

- jih pozdravi, pohvali/graja,
- jih k čemu usmerja (z vprašanji ali navodili za delo) ipd.,
- hkrati učence spodbuja k sodelovanju z njim/njo (npr. k iskanju pojasnil/dodatnih informacij, sporočanju svojih izkušenj/mnenj/sodb).
- Pri posredovanju znanja svojega predmetnega področja upošteva učenčevo starost, izkušnje, predznanje ter spoznavno in jezikovno zmožnost, zato temu ustrezno uporablja izrazje svoje stroke (in sicer uradno, ne žargonsko, ter slovensko, ne prevzeto) in preprostejše/bolj zapletene skladenjske enote (npr. trpnost, posamostaljene besedne zveze), upošteva členitev po aktualnosti (s čimer uresničuje pedagoško načelo postopnosti, tj. od znanega k neznanemu).

Literatura:

- O. Kunst - Gnamuš, *Sporazumevanje in spoznavanje jezika*, Ljubljana 1992, 5–42.
- M. Bešter in dr., *Na pragu besedila 1*, Ljubljana 2000, 27–30, 55–57.
- J. Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor 2000, 702.
- M. Križaj - Ortar, M. Bešter, E. Kržišnik, *Pouk slovenščine malo drugače*, Trzin 1994, 14–17.
- T. Gordon, *Trening večje učinkovitosti za učitelje*, Ljubljana 1992, 2–51.

CILJI

Praktično obvlada zgradbo:

- **opisa** (bitij/predmetov/pojavov/postopkov),
- **poročila** (o dogodku),
- **definicije** (pojma),

- **razlage** razmerij med dejanji (npr. časovno zaporedje, vzrok - posledica, namen, pogoj ipd.),
- **utemeljitve** trditev.

Zato so njegovi/njeni opisi oz. poročila itd. razumljivi in predstavljajo model/ vzorec za učenca.

Pri govornem posredovanju snovi tvori razumljiva, nazorna besedila, katerih bistvene podatke po potrebi (tj. glede na odziv učenca) ponovi z drugimi besedami ali s pomočjo vidnih znakov (npr. z zapisom ključnih besed oz. miselnega vzorca oz. dispozicijskih točk).

- Pri govorjenju členi besedilo na bistveno/nebistveno tudi z različno jakostjo, višino, hitrostjo govorjenja.

Praktično obvlada strategije sprejemanja (poslušanja/branja) besedil,

- v učencih **pred poslušanjem/branjem** aktivira njihovo predznanje ter jih z napovedjo novega motivira za poslušanje/branje,
- **med poslušanjem/branjem** ter **po njem** pa v učencih razvija strategije dela z besedilom in strategije iskanja informacij - npr. z zapisovanjem oz. podčrtavanjem novih ali ključnih besed ter z zapisovanjem bistvenih podatkov, kategorizacijo podatkov na informativni, interpretativni ravni (npr. bistveno - nebistveno, zanimivo - nezanimivo) ter na ravni posploševanja in ocenjevanja/vrednotenja.

Kandidat/-ka spodbuja učence h govornemu sodelovanju, razvija dvosmerno sporazumevanje z učenci, torej praktično **obvlada načela dvogovornega sporazumevanja, npr.:**

- zna začeti pogovor,
- spodbudi učenca h govornemu dejanju,
- zna voditi pogovor,
- spoštuje sogovorca in mu ne sega v besedo,
- ločuje izrekanje trditev od vrednostnih sodb,
- spodbuja učence k utemeljevanju trditev,
- ne postavlja zaprtih vprašanj ipd.

Učence spodbuja k odzivanju, pa tudi k vodenju pogovora, torej k prevzemanju vloge govorca.

Od učencev zahteva upoštevanje:

- **načela vljudnosti** (npr. tikanje/vikanje, posredno izrekanje zahteve ipd.)
- **načel dvogovornega sporazumevanja** (npr. spoštovanje sogovorca, upoštevanje sogovorčevih argumentov, pogajanje oz. usklajevanje mnenj, ločevanje resnice od laži, trditve od sodbe ipd.).

Kandidat/-ka praktično obvlada neposredne (implicitne/eksplicitne) in posredne načine izrekanja namena ter zanje ustrezne okoliščine.

Literatura

- M. Bešter in dr., *Na pragu besedila 1*, Ljubljana 2000, 44–54.

6 TVORJENJE USTREZNIH, RAZUMLJIVIH IN PRAVILNIH BESEDIL

CILJI

Kandidat/-ka tvori ustrezna, razumljiva in pravilna besedila.

- Pri govorjenju/pisanju **upošteva jezikovna pravila**, in sicer pravorečna/pravopisna (Slovenski pravopis, SSKJ) in slovnična (J. Toporišič: Slovenska slovnica; F. Žagar: Slovenska slovnica in jezikovna vadnica; SSKJ) - torej obvlada pravilno izreko/zapis ter pravilne oblike besed/besednih zvez.
- Ko posluša/bere besedila učencev, **prepoznava napake in jih popravlja**.

Literatura

- M. Bešter in dr., *Na pragu besedila 1*, Ljubljana 2000, 11–12.

7 IZRAZNOST GOVORJENEGA BESEDILA

7.1 GOVORNO SPORAZUMEVANJE

CILJI

Kandidat/-ka obvlada govorno sporazumevanje.

Zaveda se vloge govornega sporazumevanja v današnjem svetu.

Ve,

- kaj je zasebni in javni govor,
- kakšen je govor na RTV, v politiki, kulturi, v šoli, v vsakdanjem življenju,
- kakšne so značilnosti govora in pisave,
- kaj je kultiviran govor.

Sprejema govorno sporazumevanje kot del pedagoškega sporazumevanja in se zaveda:

- pomena zvočne vsebine,
- usklajenosti besedne in nebesedne vsebine,
- pomena poslušanja in
- govornega bontona.

Literatura

- B. Vuletič, *Gramatika govora*, Zagreb 1980, 11–26.
- K. Podbevšek, *Interpretativno branje kot del učiteljevega govornega nastopa*, JiS 3/4, 1994/95, 103–106.
- L. Plut - Pregelj, *Učenje ob poslušanju*, Ljubljana 1990, 56–69.
- P. Brajša, *Pedagoška komunikologija*, Ljubljana 1993, 33–35.
- I. Škarič, *V iskanju izgubljenega govora*, Ljubljana 1996, 41–48.

CILJI

Zaveda se najpogostejših motenj v govoru, kot so npr.:

- nepravilen izgovor sičnikov in šumevcev, nosljanje, pogrkavanje,
- neustrezna hitrost govora, pretirane kretnje ipd.

Skrbi za svoj glas:

- za higieno glasu (gospodarna izraba dihanja, sproščeno grlo, zavedanje lastnega glasu itd.).

Obvlada natančno izreko (dikcijo).

Literatura

- K. Podbevšek, *Interpretativno branje kot del učiteljevega govornega nastopa*, JiS 3/4, 1994/95, 104–105.
- I. Škarič, *V iskanju izgubljenega govora*, Ljubljana 1996, 169–187.
- H. N. Casson, *Umetnost govora*, Ljubljana 1995, 27–31.

7.2 PRAVOREČNA NORMA SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

CILJI

Kandidat/-ka pozna vrste glasov slovenskega knjižnega jezika.

Obvlada izgovor:

- **samoglasnikov:** i, ozki e, široki e, a, široki o, ozki o, u, polglasnik,
- **soglasnikov.**

Loči soglasnike po **zvenečnosti** (po soudeleženi ali neudeleženi glasilk):

- **zveneči** nezvočniki: b, d, g; z, ž; dž;
- **nezveneči** nezvočniki: p, t, k; f, s, š, h; c, č

Loči med **glasom** – samoglasnikom ali soglasnikom (fonemom) – in **črko** za njegov zapis (grafemom):

- samoglasnikov je **8**, črk za njihovo zapisovanje le **5** (s črko e zapisujemo ozki in široki e ter polglasnik, s črko o ozki in široki o);
- soglasnikov je **21**, črk za njihovo zapisovanje pa **20** (dž se zapisuje z dvočrkjem).

Literatura

- *Slovenski pravopis*, Ljubljana 2001, čl. 616–687.
- M. Bešter in dr., *Na pragu besedila 1*, Ljubljana 2000, 31–34.
- F. Žagar, *Slovenska slovnica in jezikovna vadnica*, Maribor 2001, 25–38.
- J. Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor 2000, 46–56, 73, 78.

CILJI

Obvlada samoglasniško **kakovost** (razlikuje med ozkimi in širokimi **e**-ji in **o**-ji in pozna njihovo pomensko razločevalno vlogo), loči **e**-je od polglasnikov:

- ozki in široki **e**-ji in **o**-ji v **enakopisnicah**: *péta pesem* - *pêta pesem*, *črna kósa* - *nabrušena kôsa*, *téma* - *tèma* [təma].
- Ve, da sta v **prevzetih besedah** naglašena **e** in **o** praviloma ozka, npr. *konferénca*, *špórt*, *Evrópa*.
- Obvlada **izgovor ozkega e-ja pred r-om**, npr.: *katéri*, *petéro* [katíri, petíro].
- Obvlada rabo **polglasnika**: *pes* [pəs] - *psa*, *pisec* [písɛc] - *pisci*, *prvi* [pərvɪ], *rjav* [ərjàu], *tema* [təma], *deževen* [dɛžévən], *misleci* [míslɛci].
- Zaveda se pogostega napačnega izgovora širokega ali ozkega **e**-ja namesto polglasnika, npr.: *téma*, **prav**: [təma /təmà], *písec* [písɛc], **prav**: [písɛc], *Slomšek* [slómšɛk slómšɛka], **prav**: [slómšək slómška].

Literatura

- SSKJ, Ljubljana 1970–1989 (posamezne iztočnice).
- Slovenski pravopis, Ljubljana 2001, čl. 619.

CILJI

Pozna znamenja za označevanje naglaševanja:

- ´ = ostrivec: za označevanje dolgih, pri **e**-jih in **o**-jih tudi ozkih samoglasnikov ter t. i. samoglasniškega **r**-a: *míza*, *múha*, *léto*, *drevó*, *dáti*, *hřbet*;
- ^ = strešica: za označevanje dolgih širokih **e**-jev in **o**-jev: *zêmija*, *žêna*, *sôba*, *vôda*;
- ` = krativec: za označevanje kratkih, pri **e**-jih in **o**-jih obenem tudi širokih samoglasnikov in polglasnika: *miš*, *krùh*, *počêp*, *odmòr*, *obrâz*, *stèber*/*stebèr*.

Pozna razliko med naglasom in poudarkom.

- **naglas**: izrazitejši izgovor praviloma enega samoglasnika oz. zloga v besedi, izjemoma več, npr.: *kápa*, *zêmija*, *senó*, *promèt*, *lenúh*, *prepelíca*, *pòdpredsédnik*, *šóloobvézen*, *právzapràv*.
- **poudarek** izrazitejši izgovor za določeno sporočilo najvažnejše besede ali besedne zveze v stavku:
Jana je moja najboljša prijateljica.
Jana je moja najboljša prijateljica.
Jana je moja najboljša prijateljica.
***Jana** je moja najboljša prijateljica.*
Jana je moja najboljša prijateljica.
- Ve, da se **naslonke izgovarjajo skupaj** z naglašeni besedami pred njimi ali za njimi, npr.: *videl □ ga □ je* oz. *ga □ je □ videl*;
z □ njim, v □ *šolo*, **napak**: [və šolo, zə njim].
- Ve, da je **od mesta naglasa** lahko odvisen tudi **pomen besede**, npr.: *kánon* – *kanón*, *(po)kósím* – *(po)kosím*.
- Zaveda se pogostega nepravilnega prenosa naglasa z neprvega na prvi zlog, npr.: *édnina*, *mnóžina*, *právopis*, *súbjektiven*, *díftong*, *dévalvacija*, *ízolacija*, *álkohol*, **prav**: [ednína, množína, pravopís] itd.
- Izogiba se narečnemu oz. **pokrajinskemu naglaševanju** v okoliščinah, v katerih se uporablja zborni ali knjižni pogovorni jezik, npr.: *ôtrok*, *pôšten*, *zèlen*, *sŕce*, *delávci*, *je písala*, **prav**: [otròk, poštèn, zelèn, srcé, délavci, je písála...].

- Ve, da je pri slovenskih krajevnih imenih treba upoštevati **lokalni naglas in izgovor** črke **l**, npr.: *Dóbrava* in *Dobráva*, *Dol [dól]* in *Dol [douˌl]*.

Literatura

- *Slovenski pravopis*, Ljubljana 2001, čl. 626–630.
- J. Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor 2000, 64–65, 72.
- SSKJ, Ljubljana 1970–1989 (posamezne iztočnice).

CILJI

- Zaveda se pogostega **napačnega izgovora l**-a namesto **uˌ**-ja pred soglasnikom in na koncu besed, npr.: *gledalci*, *poslušalci*, *bralci* **prav**: [gledáuˌci, poslušáuˌci, bráuˌci], *popolnoma*, *rilček*, *goltanec*, **prav**: [popóuˌnoma, ríuˌčək, gouˌtánɛc].
- Zna pravilno izgovarjati predlog **v** kot ustničnoustnični zvoneči ali nezvoneči **w** (Ω) ali kot samoglasnik **u** (slednje zlasti pri počasnejšem govoru), npr. v *mestu* [wméstu] ali [uméstu], v *sobo* [Ωsôbo] ali [usôbo], v *gozdu* [wgózdu] ali [ugózdu], v *omaro* [womáro] ali [uomáro], **napak**: [və méstu, və sôbo, və omáro].

Literatura

- J. Toporišič, *Enciklopedija slovenskega jezika*, Ljubljana 1992, 64.
- *Slovenski pravopis*, Ljubljana 2001, čl. 640–662.

7.3 ZVOČNE PRVINE GOVORA

CILJI

Kandidat/-ka pozna zvočne prvine govora:

a) intonacijo in vrste intonacij:

- povedna, padajoča (kadenčna), vprašalna, rastoča (antikadenčna), končna, nekončna (polkadenčna), vzklična;
- ločila in intonacijo (npr. pravopisno znamenje za vzklično intonacijo je klicaj);
- vloga intonacije v govoru (npr. z intonacijo izražamo čustveno obarvanost izrečenega);

b) glasnost (jakost) govora:

- **glede na celotno govorjenje** (npr. pred razredom govorim glasneje kot s posameznim učencem, pomembnejše dele besedila povem glasneje);
- **v povedi**:
 - naslonke in nenaglašeni zlogi naglašениh besed,
 - naglašeni zlogi so jakostno izrazitejši od nenaglašениh (npr.: *Tábla je popísana.*).
- **stavčni poudarek vpliva na pomen**: *MÁMA je doma. Mama JE doma. Mama je DOMÁ.*

c) hitrost (tempo) govora:

- **glede na celotno govorjenje** (obvladovanje lastne govorne hitrosti): npr. prehitro ali prepočasi govor poslušalcu otežuje razumevanje, pohitevanje in upočasnjevanje naredi govor bolj razgiban;

- **glede na sporočilo** (prilagajanje hitrosti): spreminjanje hitrosti glede na govorni položaj (npr. razlaga zahteva počasnejši govor, pomembnejše oz. nove informacije govorim počasneje);
- č) premore:**
- **glede na dolžino:** kratki, srednje dolgi, dolgi;
 - **glede na mesto:**
 - kjer je ločilo (*Ne grem ven, / ker dežuje.*),
 - kjer ni ločila (*Po dolgotrajnem iskanju pogrešanega / so reševalci obupali.*),
 - kjer je ločilo, a ni premora (*Rekel je, da pride.*);
 - **glede na vlogo**, ki je:
 - **logična** (so del govorjenja in morajo ustrezati vsebini, npr.: *Ne, / odidi. Ne odidi.*),
 - **čustvena** (stilistična) npr.: *Met na koš in - nič.*,
 - **poudarna** (premor pred sporočilom in za njim poudarja pomembnost sporočila);
- d) register:**
- **vrste:** visok, srednji, nizek (srednji je običajen, ostala dva sta zaznamovana);
 - **vloga** registra: prilagajanje registra okoliščinam in vsebini sporočila, npr.: zelo visok, zelo nizek register je znak čustvene prizadetosti; manj pomemben vrvev izrečem z nižjim registrom;
- e) barvo glasu:**
- **nehotena** (odvisna od psihofizičnih danosti posameznika, od bolezni, npr. hripavost, prehladno nosljanje, okvare glasilk),
 - **hotena** (spreminjanje glasovne barve glede na sporočilo).

Literatura

- M. Križaj - Ortar in dr., *Na pragu besedila 3*, Ljubljana 2002, 49– 55.
- B. Vuletič, *Gramatika govora*, Zagreb 1980, 27–30.
- J. Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor 2000, 534–543, 550 –554.
- J. Toporišič, *Nova slovenska skladnja*, Ljubljana 1982, 183–187.
- I. Škarič, *V iskanju izgubljenega govora*, Ljubljana, 1996, 176–179.
- T. Zidar, *Retorika*, Ljubljana 1996, 162–165.
- Slovenski pravopis, Ljubljana 2001, čl. 476–484, 619.

7.4 VIDNE PRVINE GOVORA

CILJ

Kandidat/-ka pozna in obvlada vidne prvine govora:

- **mimiko**, ki naredi govor izrazitejši, zanimivejši, tudi razumljivejši (usklajenost govora in mimike);
- **kretnje (geste)** ponazarjajo in poudarjajo vsebino govora (morajo biti usklajene z govorom):
 - vrste kretenj (npr.:prazne kretnje, kretnja kot spodbuda za dejanje, kretnja

kot znak za poudarek);

- **izražanje s telesom** (učiteljeva zunanja urejenost, premiki po razredu, hoja, sedenje, upoštevanje različnih prostorskih razdalj - intimni, osebni, socialni pas);
- **način govora glede na prostorske okoliščine** (npr.: razlaga sede, razlaga v hoji, ob tabli, ob učilih itd.). Okoliščine vplivajo na govor, npr. govorjenje s hrbtom proti razredu - pisanje na tablo zahteva natančnejšo in glasnejšo izreko).

Literatura

- A. Pease, *Govorica telesa*, Ljubljana 1986, 23–33, 35–109, 112–118, 149–160.
- H. N. Casson, *Umetnost govora*, Ljubljana 1995, 36.
- P. Brajša, *Pedagoška komunikologija*, Ljubljana 1993, 31–33.
- B. Vuletić, *Gramatika govora*, Zagreb 1980, 38–39.

8 PRAVOPIŠNA NORMA SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

8.1 SLOVENSKI PRAVOPIS IN OSNOVNA NAČELA

CILJI

Kandidat/-ka se zaveda pomena znanja pravopisa za jezikovno kulturo.

- Ve, kdaj smo Slovenci dobili prvi pravopis v posebni, samostojni knjižni izdaji (leta 1899: Levčev Slovenski pravopis) in da je zdaj v rabi Slovenski pravopis iz leta 2001 (SP 2001).

V SP 2001 zna poiskati informacijo o različnih pisnih znamenjih in tipih črk:

- **črke** (pisna znamenja za glasove): navadne črke (*a, b, c* itd.) in črke z ločevalnimi/diakritičnimi znamenji (*e* z ostrivcem /*é*/, *o* s preglasom /*ö*/ itd.);
- **števke** (cifre) ter rabo arabskih in rimskih števk;
- **ločila** (pika, vejica, vprašaj itd.);
- **druga znamenja**: za mere (*10 km*), denarne enote (*1000 SIT*), stopinje (*25 °C*), odstotke (*40 %*),
- **izpostavna znamenja** (*H₂O*, **1895*, ⁴*1994*),
- **jezikoslovna znamenja** (različne črke, oklepaji),
- **matematična znamenja** (*–, =, +* ipd.),
- **znamenja iz logike** (*<, =* ipd.);
- **tip črk**: male in velike, tiskane in pisane (čitljivost), pokončne, poševne (ležeče ali kurzivne), krepke; stilizacije.

Ob slovenski abecedi pozna predvsem tista znamenja, ki se pojavljajo pri njegovem/njenem predmetu, in obvlada **nestično in stično** zapisovanje.

- **Slovenska abeceda ima 25 latiničnih črk**, obvlada tudi uvrščanje tujih črk *q, w* in *y* v to abecedo.
- Zna uporabljati osnovna **popravna (korekturna) znamenja** (za *popravi, vstavi, izpusti, piši skupaj/narazen*).

Literatura

- Slovenski pravopis, Ljubljana 2001, čl. 6, 8, 9, 11–13, 15–24.

- M. Kocjan - Barle, *Abeceda pravopisa*, Ljubljana ²1994, *Preglednice, rešitve*, 30, ali ³1999, 280.

8.2 VELIKA ZAČETNICA PRI LASTNIH IMENIH IN MALA PRI OBČNIH

CILJI

Kandidat/-ka pozna delitev imen na lastna in občna. (To je pomembno zato, da si lažje zapomni zapisovanje imen, še posebej zemljepisnih.)

Lastna imena (pišemo jih z veliko začetnico, občna z malo):

- osebna (*Ana, Novak*);
- zemljepisna:
 - naselbinska (*Novo mesto, Kranjska Gora, Kranj*) in
 - nenaselbinska (*Slovenija, Bohinjsko jezero, Slovenska cesta, Venera*);
- stvarna (imena oz. /uradni/ naslovi organizacij, stvaritev, prireditve ipd.);
- vsa druga poimenovanja so občna (vrstna) imena.

Pozna poglobitvena pravila za zapisovanje imen bitij ter zemljepisnih in stvarnih imen, posebej obvlada tiste, ki se najpogosteje uporabljajo pri predmetu ali področju kandidata/-ke:

Lastna imena bitij:

- osebna imena (*Marko, Rihard Levjesrčni*);
- veroslovna in bajeslovna imena (*Perun : sojenice*);
- imena prebivalcev (*Mariborčan, Afričan*), tudi večbesedna (*Beneška Slovenija > Beneški Slovenec: koroška Slovenija > koroški Slovenec + tržaški Slovenec*) in imena s predponami (*Praslovan*);
- Poimenovanja za pripadnike gibanj, nazorov, ver, listov ipd. so občna imena (*desničar, zeleni, kristjan, novorevijevec*).

Zemljepisna lastna imena:

- večbesedna naselbinska imena (*Zidani Most, Kranjska Gora, Dolenja vas, Opatje selo, Ribiško naselje*);
- večbesedna nenaselbinska imena (*Blejsko jezero, Dinarsko gorstvo, Cesta dveh cesarjev, Julijske Alpe, Južna Amerika = 'celina'*), tudi imena objektov (*Sv. Primož = cerkev sv. Primoža', Magistrat*).

Stvarna lastna imena:

- organizacije, podjetja, zavodi in njihove enote (*Krka, Televizija Slovenija*);
- umetnostne idr. stvaritve in prireditve (*Sočutna, Slovar slovenskega knjižnega jezika, Vesela jesen*);
- meddržavne zveze in pogodbe (*Severnoatlantski pakt*);
- posamezna vozila (*Sinji galeb*);
- industrijski izdelki in blagovne znamke (*Fiat = ime podjetja ali znamke*).

Stvarna občna imena:

- imena praznikov in posebnih datumov (*božič, veliki šmaren, prvi maj, silvestrovo*);
- imena vrst tehničnih izdelkov, rastlin, bolezni, delov telesa (*francoz, marjetica, marijini laski, adamovo jabolko*).

Nekaj posebnih skupin

- **poimenovanja v metonimični rabi** (*Škoda* - škoda/avto/, *Kalodont* - kalodont/katera koli zobna pasta/);
- **nadomestna lastna imena** (*Devica* = 'Marija', *Novi svet* = 'Amerika');
- **skrajšana lastna imena** (*Slovenska matica* - *Matica*, *Kočevski rog* - *Rog*);
- **stalni časovni in krajevni pridevki** (*stara Ljubljana*, *južni Slovani*);
- **samostalniki, nastali iz pridevnikov na -ov/-ev, -in** (*parkinsonovka*, *molotovka*);
- **določila in ločevalni dodatki** (*Pismo dobi ga. Irena Novak.*: *Ga. Irena Novak* = npr. na pisemski ovojnici).

Obvlada pisavo:

- **osebnih in svojilnih zaimkov**: za ogovorjeno osebo v pismih (*Vi* ali *vi*, *Ti* ali *ti*), za ogovarjanje kolektiva z malo začetnico (*vi*);
- **svojilnih pridevnikov iz lastnih imen** (*Jančarjeva proza*, *Ottov/otov motor*).

Literatura

- *Slovenski pravopis*, Ljubljana 2001, čl. 19–23, 29, 37–39, 45, 47, 50–108, 115, 128, 132–160.
- M. Kocjan - Barle, *Abeceda pravopisa*, Ljubljana ²1994, *Preglednice, rešitve*, 11–13, 50–53, *Vaje*, 20–49, ali ³1999, 13–15, 28, 62–95.

8.3 RABA LOČIL

CILJI

Kandidat/-ka zna ločila pravilno uporabljati, poleg tega zna v priročniku poiskati pravila za njihovo rabo.

- Uzavesti si načelo stičnosti (stična/nestična ločila) - pisanje s presledkom oz. brez (*str. 15–23*, *Šmarje* - *Sap*); tudi stičnost pri zapisovanju mer, simbolov (*10 cm*).
- Zna ločila natančno zapisovati in tipkati na računalnik.

Pozna delitev ločil na:

končna: pika, vprašaj, klicaj, tri pike, pomišljaj;

nekončna: vejica, podpičje, dvopičje, pomišljaj, tri pike, zaklepaj;

dvodelna: oklepajni pomišljaj = – *mmm mmm* –;

oklepaj = (*mmm mmm*), narekovaj = "*mmmm mmmm*";

ločila v besednih zvezah in besedah: vezaj, opuščaj, poševnica.

Literatura

- *Slovenski pravopis* 2001, čl. 228–229.
- M. Križaj - Ortar in dr., *Na pragu besedila*, Ljubljana 2002, 55–63.
- M. Kocjan - Barle, *Abeceda pravopisa*, Ljubljana ²1994, 16, 23, *Vaje*, 68–72, ali ³1999, 18, 110–114.

CILJI

Pozna in prav uporablja skladenjska in neskladenjska ločila.

Pika:

- **skladenjska raba:** na koncu nevzkličnih velelnih povedi (*Reši nalogo.*) in na koncu podredja (odvisni stavek je lahko povedni, vprašalni, velelni, želelni: *Vprašal ga je, kdaj pride.*),
- **neskladenjska raba:** vrstilni števniki (10.), okrajšave (ga.).

Vejica:

- **pri navajanju dneva in datuma** (*V sredo, 14. junija, bo /.../*),
- **odsotnost vejice pred drugim delom dvodelnih veznikov** (*ne - ne, niti - niti, tako - kakor*), pred vezniki *ali, in*,
- **pred kot** (*velik kot slon : govori, kot bi rožice sadil*),
- **v priredju** (vezniki *ampak, saj, kajti* ipd.),
- **v podredju** (vezniki *ki, ko, ker* ipd.), **posebno na koncu vmesnega odvisnika**,
- **v zvezi prirednega in podrednega veznika** (*in če, in ko* ipd.),
- **pri večbesednih veznikih** (*namesto da, medtem ko + tako da, zato ker*),
- **vejica pri ločevanju polstavkov od sobesedil** (*Sodeč po njegovem izrazu, je /.../*),
- **odpravljanje vejice pri posamostaljenju odvisnikov** (*Ker je bila učiteljica dobre volje, so dijaki ... > Zaradi učiteljčine dobre volje so dijaki ...*).

Dvopičje:

- **pred pojasnitvami in naštevanjem** (*/.../ so značilne tele lastnosti: glasno oglašanje, /.../*).

Podpičje:

- **med razmeroma samostojnimi in raznorodnimi naštevalnimi sestavinami** (*Prinesi kruh, mleko, sir; zobno pasto, čistilo, pralni prašek.*).

Pomišljaj in vezaj:

- **ločevanje**,
- **neskladenjski pomišljaj** (namesto predlogov *od ... do*),
- **odstavčni pomišljaj**,
- **vezaj v dvojnih imenih** (*Gozd - Martuljek, Dubravka Tomšič - Srebotnjak*).

Literatura

- *Slovenski pravopis, Ljubljana 2001*, čl. 231–260, 289–352, 366–369, 372, 376, 381–397, 411–413, 417, 419, 421, 423, 424, 427–428.
- *M. Kocjan - Barle, Abeceda pravopisa, Ljubljana* ²1994, *Preglednice, rešitve*, 17–21, *Vaje*, 66–68, 74–105, *ali* ³1999, 19–25, 108–110, 116–147.

Različna raba ločil:

- **opuščanje in zapisovanje vprašaja** v naslovih (*Kaj raste na vrtu, Ponovno potres?*);
- **ločila pri citiranju in v premem govoru** (narekovaji, zaporedje ločil);
- **v bibliografskih zapisih** (citiranje literature);
- **v stolpcih/odstavkih**: odstavčni pomišljaj, vejica, podpičje, pika;
- **na koncu ogovorov in pozdravov** v pismih: klicaj ali vejica;
- **pri števkih**: pika, decimalna vejica;

- **v posameznih strokah**, npr. matematiki: znak za 'minus', pika kot 'krat', ne pa kot decimalna pika, poševnica v pomenu 'ulomljeno, skozi, na'.

Literatura

- M. Kocjan - Barle, *Abeceda pravopisa*, Ljubljana ²1994, Vaje, 116–118, 121–124, ali ³1999, 158–160, 163–166.
- F. Žagar, *Slovenska slovnica in jezikovna vadnica*, Maribor 2001, 158–164.

8.4 PISANJE SKUPAJ OZ. NARAZEN (oz. z vezajem)

CILJI

Kandidat/-ka pozna in je s pomočjo pravopisa sposoben/-bna uporabljati splošna pravila za pisanje skupaj oz. narazen (oz. z vezajem). Posebej je pozoren/-rna na primere svojega predmeta oz. področja.

Pozna splošna pravila o zapisovanju besed skupaj oz. narazen oz. z vezajem. Skupaj pišemo:

- **nerazdružljive ali podredno zložene besede** (*visokofrekvenčni, staroperzijski*) ali nezamenljive sestavine (*količkaj*).

Narazen pišemo:

- **razdružljive sestavine** (*ni nič vreden + ni nič kaj vreden*);
- **sestavine v podrednem razmerju** (*Ljubljana Brod = 'Brod pri Ljubljani'*);
- **pridevnike za barve in njihove odtenke** (*temno rdeč/temnordeč, toda samo: blede rumen*);
- **nekateri členke** (*čim bolj, kar koli*).

Z vezajem označujemo:

- **raznorodnost pisnih sestavin** (*14-karatno zlato, U-profil*),
- **števke + črke** (*5-leten = 'petleten'*), velike črke + male črke (*NUK-ovski = nukovski*);
- **priredno zloženost** (*vzgojno-izobraževalni = 'vzgojni in izobraževalni', rusko-japonska vojna*).

Literatura

- *Slovenski pravopis*, Ljubljana 2001, čl. 485–506, 512–549, 555–563, 568–571, 578–588, 595–598.
- M. Kocjan - Barle, *Abeceda pravopisa*, Ljubljana ²1994, Preglednice, rešitve, 25–28, Vaje, 101–105, 125–135, ali ³1999, 27–30, 143–147, 167–177.
- F. Žagar, *Slovenska slovnica in jezikovna vadnica*, Maribor 2001, 162.

8.5 DELJENJE

CILJI

Kandidat/-ka zna besede pravilno deliti in pozna osnovna pravila za deljenje:

- na koncu in na začetku vrstice mora biti vsaj en (lahko tudi samo pisni) zlog;

- **nedeljivost števil** (52 345 628), **kratic** (ZRC, SAZU), **številke in simboli ob njej** (100 m);
- **možnost prenašanja nekaterih ločil** (pomišljaja, vezaja, treh pik) v novo vrstico.
- **Pozna deljenje soglasniškega in samoglasniškega sklopa:**
 - izgovorljivost zloga na koncu in v začetku vrstice;
 - soglasniški sklop iz dveh enakih soglasnikov (*iz-zivati*);
 - soglasniški sklop v sestavljenkah, zloženkah in sklopih (na meji sestavin: *od-tajati, po-oblastiti*);
 - deljenje v polcitatnih imenih ali tujkah (dve črki za en glas se ne delita: *Goe-the*).

Literatura

- *Slovenski pravopis*, Ljubljana 2001, čl. 595–614.
- M. Kocjan - Barle, *Abeceda pravopisa*, Ljubljana ²1994, *Preglednice, rešitve*, 29, Vaje, 136–142, ali ³1999, 31, 178–184.

8.6 ZAPISOVANJE GLASOV

CILJI

Kandidat/-ka zna s pomočjo Pravopisa in slovarja (SSKJ) pravilno zapisovati besede (glasove).

- Ločuje pojma **črka in glas**: **25** črk za **29** pomenskorazločevalnih glasov - fonemov (široka in ozka e in o zapisujemo le z e in o, polglasnik pa z e, ob zložnih zvočnikih je pisno odsoten).

Obvlada zapisovanje besed, kjer so razlike med izgovorom in zapisom:

- zapisovanje (*gibka, prerokba, glasba*);
- zapisovanje glasov **u** (črv, umrl), dvoglasniški **u** (cev, bel), zveneči in nezveneči ustničnoustnični **w/Ω** (vzor, vsak);
- zapisovanje zvočniškega sklopa **lj** in **nj** (*življenje, življenjski, zvonjenje, nadaljnji*);
- zapisovanje predpon **u-** in **v-** (*uliti : vliti*);
- (ne)zapisovanje **polglasnika** (*helikopterski, decembrski, strm, smiselni*);
- zapisovanje predlogov **z/s** (*z govedom, s kolom*) in **k/h** (*k domu, h gori*);
- (ne)zapolnjevanje **zeva** (*dieta, pacient, milijon*).

Literatura

- *Slovenski pravopis*, Ljubljana 2001, čl. 616, 620, 640–662, 664–666, 677–687, 698–700, 708–738, 742–745, 937, 938, 1070.
- M. Kocjan - Barle, *Abeceda pravopisa*, Ljubljana ²1994, *Preglednice, rešitve*, 7–10, Vaje, 7–19, ali ³1999, 9–12, 49–61.

8.7 PRAVOPIS PRI OBLIKOSLOVJU

CILJI

Kandidat/-ka obvlada pregibanje občnih in lastnih imen, na katera naleti pri svojem delu, ter si pomaga s pravopisom in slovarjem (SSKJ).

Samostalnikov moškega spola:

- kjer se **osnova krajša** pisno in glasovno (*Peter Petra, Webster Webstra*);
- kjer se **osnova daljša** z **j** (*iglu -ja, Vladimir -ja*) in **t** (*Stane -ta, vendar ne Janko -ta, Luka -ta*);
- kjer imamo **premene** (*klic s klicem*, primer pri pridevniku: *stričev*);
- posebnosti moške sklanjatve (*Luka Luke oz. Luka; Nedeljski Nedeljskega, Briški Briškega*).

Obvlada sklonske oblike ženskih priimkov:

- ki so **po obliki moški priimki** (*/Maja/ Novak /Maje/ Novak*);
- kot so **priimki na -a** (*/Vladka/ Durjava /Vladke/ Durjava ali Durjave*).

Pozna posebnosti ženske sklanjatve: z neglasovno končnico (*Ines Ines*).

Pozna posebnosti nekaterih samostalnikov:

- **iz srednje** sklanjatve (*Krško*);
- **iz ženske** (*Gorenjska Gorenjske*) in **srednje** sklanjatve (*Gorenjsko Gorenjskega*).

Obvlada sklonske oblike in zapisovanje večbesednih poimenovanj:

- kjer **se deli ujemajo** (*Janez Kovač Janeza Kovača, Marija Vera Marije Vere, profesor Novak profesorja Novaka, Videm - Dobropolje Vidma - Dobropolja*);
- kjer **se deli ne ujemajo** (*kino Union v kinu Union, Osnovna šola Ledina Osnovne šole Ledina*).

Literatura

- Slovenski pravopis, Ljubljana 2001, čl. 771–786, 791–794, 805, 810, 822, 841, 846–849, 852–854, 861–863, 890–891.
- M. Kocjan - Barle, Abeceda pravopisa, Ljubljana ³1999, 32–39, 291, 205–211.

8.8 PRAVOPIS PRI BESEDOTVORJU

CILJI

Kandidat/-ka se zaveda težav pri zapisovanju zeva, tvorjenju pridevniških oblik, ženskih poimenovanj ter jih obvladuje ipd.

Pomaga si s pravopisom in slovarjem (SSKJ).

Z uporabo pravopisa in slovarja (SSKJ) obvlada zapisovanje **zeva**:

- **v podstavi** (*socialen, dieta*),
- **v priponskih obrazilih** (*milijon, revijalen*).

Z uporabo pravopisa in slovarja (SSKJ) obvlada **tvorbo pridevnikov** s priponskim obrazilom **-ski/-ki** in **samostalnikov** na **-stvo/-tvo**:

- dodajanje priponskega obrazila **-ski** in **-stvo** podstavi (*slovenski + slovenstvo*) in posebnosti (*grajski, šentviški, bolonjski, nantski, calajski*);
- dodajanje priponskega obrazila **-ški** podstavi (*logaški, črnuški + moštvo*);
- iz večbesednih podstav (*francjožefovski*).

Zaveda se priponskih obrazil za **ženski par** moškemu (tudi pri priimkih: **-ova**) in jih uporablja:

- **v občnih imenih** (*profesor - profesorica, kustos kustosinja/kustodinja*);
- **v lastnih imenih** (*Ana Sraka Ane Sraka/Srake + Srakova in neuradno Ana Srakova*).

- Pozna tvorjenje s priponskim obrazilom **-(č)an** za imena prebivalcev, kjer ga dodajamo podstavi (*Kranjčan, Logatčan*).
- Pozna tvorjenje **iz prevzetih besed**: iz tujih lastnih imen (*ničejanec, marksist*), iz tujih lastnih imen nastala občna imena (*vat, om*).

Literatura

- *Slovenski pravopis, Ljubljana 2001, čl. 937–938, 977–982, 984–986, 989, 994–1000, 1006, 1008–1019.*
- *M. Kocjan - Barle, Abeceda pravopisa, Ljubljana ³1999, 44, 206, 207, 218–222.*

8.9 KRAJŠAVE

CILJI

Kandidat/-ka zna krajšave pravilno zapisovati.

Pozna tvorbo oz. zapisovanje krajšav (kratic, okrajšav, simbolov ipd.):

- **kratic** iz enobesedne (*televizija > TV*) in večbesedne podstave (*Slovenska tiskovna agencija > STA*);
- **okrajšav** iz ene (*slovenski > slov.*) ali več besed (*na primer > npr.: tako imenovani > t. i.*);
- **simbolov** (po določenih standardih: *amper > A, vat > W*).

Zna zapisovati oz. najti v pravopisu ali slovarju krajšave:

- **kratice** (*aids, Nato/NATO*) + poznavanje spola in števila (*Nuk m, Efta ž, ZDA ž mn.*) ter pregibanja (*EKG-ja, Nata*) in tvorjenk (*LDS-ovski, APZ-jevec/apezejevec*);
- **okrajšave** z okrajšavno piko (*slov.*) + zapisovanje zvez dveh ali več okrajšav s presledkom (*dipl. inž.*) ter okrajšav iz podredne zloženke brez presledka (*l.r.*);
- **simbole** s presledkom od številke (*220 V, 500 m*).

Literatura

- *Slovenski pravopis, Ljubljana 2001, čl. 117–122, 925, 1020–1025.*
- *M. Kocjan - Barle, Abeceda pravopisa, Ljubljana ²1994, Preglednice, rešitve, 14, Vaje, 54–58, ali ³1999, 16, 96–100.*

3. raven

1 STATUS SLOVENSKEGA JEZIKA V REPUBLIKI SLOVENIJI, ZAMEJSTVU IN IZSELJENSTVU

CILJI

Kandidat/-ka govori/piše slovensko ter v učencih razvija poseben odnos do slovenskega jezika kot državnega in uradnega jezika in kot sredstva njihovega prvotnega spoznavanja, doživljanja in vrednotenja sveta ipd.

- Učence ozavešča, da je slovenski jezik v slovenski šoli učni jezik in učno načelo.

Literatura

- *Ustava R Slovenije, Ur. l. RS, št. 33/91, čl. 11.*
- *M. Bešter in dr., Na pragu besedila 1, Ljubljana 2000, 13–14.*
- *M. Križaj - Ortar in dr., Na pragu besedila 4, Ljubljana 2003, 45–76.*
- *M. Križaj - Ortar in dr., Na pragu besedila 3, Ljubljana 2002, 49–55.*

2 UPORABA PRIROČNIKOV

CILJI

Kandidat/-ka pozna in uporablja osnovne sodobne jezikovne priročnike (Slovenski pravopis, slovnice, Slovar slovenskega knjižnega jezika - SSKJ):

- F. Žagar, Slovenska slovnica in jezikovna vadnica, Maribor 2001.
- J. Toporišič, Slovenska slovnica, Maribor 2000.
- M. Bešter, M. Križaj - Ortar in dr., Na pragu besedila 1–4, Ljubljana 2000–2003.
- Slovenski pravopis, Ljubljana 2001.
- SSKJ, Ljubljana 1970–1989.

3 SOCIALNE ZVRSTI SLOVENSKEGA JEZIKA IN OKOLIŠČINE RABE

CILJI

Kandidat/-ka praktično obvlada slovenski knjižni jezik, in sicer obe različici, zborna in pogovorno, ter ju govori v ustreznih govornih položajih:

- zborna pri enosmernem (frontalnem) sporazumevanju z učenci,
- knjižno pogovorno pa pri dvosmernem sporazumevanju.
- Pri govorjenju oz. pisanju učencev je pozoren/-rna na ustrezno obvladovanje obeh knjižnih zvrsti jezika.

Literatura

- *J. Toporišič, Enciklopedija slovenskega jezika, Ljubljana 1992.*
- *M. Bešter in dr., Na pragu besedila 1, Ljubljana 2000, 15–17.*

4 SPORAZUMEVANJE KOT DRUŽBENO DEJANJE

CILJI

Kandidat/-ka pri sporazumevanju z učenci upošteva njihovo starost, predznanje, spoznavno in jezikovno zmožnost ter sporazumevalna načela

- ter skuša učence motivirati za sodelovanje.

5 SPOZNAVNI IN ODNOSNI GOVOR V PEDAGOŠKEM SPORAZUMEVANJU (ZAKONITOSTI, NAČELA IN STRATEGIJE)

CILJI

Kandidat/-ka učencem ne posreduje le stvarnega znanja svojega predmetnega področja, temveč z njimi vzpostavlja tudi družbena razmerja, npr.

- jih pozdravi, pohvali/graja,
- jih k čemu usmerja (z vprašanji ali navodili za delo) ipd.,
- hkrati učence spodbuja k sodelovanju (npr. k iskanju pojasnil oz. dodatnih informacij, sporočanju svojih izkušenj, mnenj ali sodb).

Pri posredovanju znanja svojega predmetnega področja upošteva učenčevo starost, izkušnje, predznanje ter spoznavno in jezikovno zmožnost.

- Ustrezno uporablja izraze svoje stroke (in sicer uradno, ne žargonsko, ter slovensko, ne prevzeto) in preprostejše/bolj zapletene skladenjske enote (npr. trpnost, posamostaljene besedne zveze).
- Kandidat/-ka spodbuja učence h govornemu sodelovanju in razvija dvosmerno sporazumevanje z učenci.

Praktično obvlada načela dvosmernega sporazumevanja, npr.:

- zna začeti pogovor,
- spodbudi učenca h govornemu dejanju,
- zna voditi pogovor,
- spoštuje sogovorca in mu ne sega v besedo,
- ločuje izrekanje trditev od vrednostnih sodb,
- spodbuja učence k utemeljevanju trditev,
- ne postavlja zaprtih vprašanj ipd.

Učence spodbuja k odzivanju, pa tudi k vodenju pogovora, torej k prevzemanju vloge govorca.

Od učencev zahteva upoštevanje

- **načela vljudnosti** (npr. tikanje oz. vikanje, posredno izrekanje zahteve ipd.),
- **načel dvogovornega sporazumevanja** (npr. spoštovanje sogovorca, upoštevanje sogovorčevih argumentov, pogajanje oz. usklajevanje mnenj, ločevanje resnice od laži, trditve od sodbe ipd.).

Literatura

- M. Bešter in dr., *Na pragu besedila 1*, Ljubljana 2000, 27–30, 55–57.
- M. Križaj - Ortar, M. Bešter, E. Kržišnik, *Pouk slovenščine malo drugače*, Trzin 1994, 14–17.

6 TVORJENJE USTREZNIH, RAZUMLJIVIH IN PRAVILNIH BESEDIL

CILJI

Kandidat/-ka tvori ustrezna, razumljiva in pravilna besedila.

- Pri govorjenju/pisanju upošteva jezikovna pravila, in sicer pravorečna/pravopisna (Slovenski pravopis, SSKJ) in slovnična (J. Toporišič: Slovenska slovnica; F. Žagar: Slovenska slovnica in jezikovna vadnica in drugi jezikovni učbeniki; SSKJ),
- torej obvlada pravilno izreko oz. zapis ter pravilne oblike besed oz. besednih zvez.

Pri analizi svojega govora oz. pisnega izdelka prepozna napako in jo popravi.

Literatura

- M.Bešter in dr., *Na pragu besedila 1*, Ljubljana 2000, 11–12.

7 IZRAZNOST GOVORJENEGA BESEDILA

7.1 GOVORNO SPORAZUMEVANJE

CILJI

Kandidat/-ka se zaveda vloge govornega sporazumevanja v današnjem svetu.

- Razlikuje govor na RTV, v politiki, kulturi, šoli, v vsakdanjem življenju.
- **Pozna razlike med zasebnim in javnim govorom**, npr.: javni govor je bolj izpostavljen kritiki, zato ga je treba kultivirati.
- **Pozna razlike med govorjenim in pisnim jezikom**, npr.: v govoru lahko uporabljam tudi nejezikovna izrazna sredstva.

Zaveda se, da je govorno sporazumevanje del pedagoškega sporazumevanja:

- **različnih okoliščin**, npr.: razlage pred razredom, pogovora s posameznim učencem;
- **najpogostejših motenj v govoru**, npr.: nepravilnega izgovora sičnikov in šumevcev, nosljanja, pogrskovanja, prehitrega ali prepočasnega govora, zaletavega govornega ritma, negospodarne izrabe dihanja, stiskanja grla, pretirane mimike in kretenj;
- **pomena natančne izreke**: nerazločen govor namreč otežuje razumevanje.

Literatura

- K. Podbevšek, *Interpretativno branje kot del učiteljevega govornega nastopa*, JiS 3/4, 1994/95, 103–106.

7.2 PRAVOREČNA NORMA SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

CILJI

Kandidat/-ka pozna vrste glasov slovenskega knjižnega jezika.

Obvlada izgovor:

- **samoglasnikov**: i, ozki e, široki e, a, široki o, ozki o, u, polglasnik,
- **soglasnikov**.

Loči med glasom – samoglasnikom ali soglasnikom (fonemom) – **in črko** za njegov zapis (grafemom):

- **samoglasnikov je 8**, črk za njihovo zapisovanje le **5** (s črko e zapisujemo ozki in široki e ter polglasnik, s črko o pa ozki in široki o);
- **soglasnikov je 21**, črk za njihovo zapisovanje pa **20** (dž se zapisuje z dvočrkjem).

Obvlada samoglasniško kakovost (razlikuje med ozkimi in širokimi e-ji in o-ji in pozna njihovo pomensko razločevalno vlogo),

- loči **e-je** od polglasnikov,
- ozke in široke e-je in o-je **v enakopisnicah**: *péta pesem - pêta pesem, črna kôsa - nabrušena kôsa, téma- tēma [təma]*.
- Ve, da sta **v prevzetih besedah** naglašena e in o praviloma ozka, npr. *konferénca, špórt, Evrópa*.
- Obvlada **izgovor ozkega e-ja pred r-om**, npr.: *katéri, petró [katíri, petíro]*.
- Obvlada **rabo polglasnika**: *pes [pəs] - psa, písec [písəc] - pisci, prvi [pəvi], rjav [ərjàu]*, *tema [təmə], deževen [dəžévən], misleci [mísləci]*.
- Zaveda se pogostega **napačnega izgovora** širokega ali ozkega e-ja namesto polglasnika, npr.: *tēma, prav: [təma/təmə], písec [písəc], prav: [písəc], Slomšek [slómšək slómšeka], prav: [slómšək slómška]*.

Ve in pravilno uporablja:

- **naslonke izgovarja skupaj z naglašenimi besedami** pred njimi ali za njimi: *videl □ ga □ je oz. ga □ je □ videl; v □ šolo; z □ njim, napak: [və šólo, zə njím]*.
- Ve, da je **od mesta naglasa lahko odvisen tudi pomen besede**, npr.: *kánon - kanón, (po)kósím - (po)kosím* itd.
- Zaveda se pogostega **nepravilnega prenosa naglasa z neprvega na prvi zlog**, npr.: *édnina, mnóžina, právopis, súbjektiven, díftong, dévalvacija, ízolacija, álkohol, prav: [ednína, množína, pravopís]* itd.
- **Izogiba se narečnemu oz. pokrajinskemu naglaševanju** v govornih položajih, v katerih se uporablja zborni ali knjižni pogovorni jezik, npr.: *ótrok, pôšten, zêlen, sríce, delávci, je písala, prav: [otròk, poštèn, zelèn, srcé, délavci, je písála]*.
- Ve, da je pri slovenskih krajevnih imenih treba **upoštevati lokalni naglas** (in izgovor črke I), npr.: *Dóbrava in Dobráva, Dol [dól] in Dol [dòu]*
- Zaveda se pogostega napačnega izgovora I-a namesto u-ja pred soglasnikom in na koncu besed, npr.: *gledalci, poslušalci, bralci prav: [gledáu]ci, poslušáu]ci, bráu]ci, popolnoma, rilček, goltanec, komolčar, prav: [popóu]noma, ríu]čək, gou]tánəc, komóu]čar]*.
- Zna pravilno izgovarjati **naslonski predlog v**, npr.: *v mestu [wméstu] ali [uméstu], v sobo [ʌsôbo] ali [usôbo], v gozdu [wgózd] ali [ugózd], v omaro [womáro] ali [uomáro], (napak: [və méstu], [və sôbo], [və omáro])*.

Literatura

- Slovenski pravopis, Ljubljana 2001, čl. 616–687.
- M. Bešter in dr., Na pragu besedila 1, Ljubljana 2000, 31–34.
- F. Žagar, Slovenska slovnica in jezikovna vadnica, Maribor 2001, 25–38.

7.3 ZVOČNE PRVINE GOVORA

CILJI

Kandidat/-ka pozna in obvlada zvočne prvine govora:

vrste intonacij:

- **povedna**, padajoča (*Mama je doma. Kdo je doma?*),
- **vprašalna**, rastoča (*Ali si dober?*),
- **končna** (*Mama je doma.*) in **nekončna** (*Mama je doma, ker . . .*),
- **vzklična** (*Mama je doma!*);

glasnost (jakost):

glede na celotno govorjenje:

- pomembnejše dele sporočila povem glasneje,
- s skupino govorim glasneje kot s posameznikom,
- v večjem prostoru govorim glasneje;

v povedi:

- naslonke in nenaglašeni zlogi v naglašениh besedah so jakostno manj izraziti od naglašениh zlogov (*Tábla je popísana.*),
- stavčni poudarek vpliva na pomen;

hitrost (tempo) govora:

- **glede na celotno govorjenje** (obvladovanje lastne govorne hitrosti):
- prehitro ali prepočasi govor poslušalcu otežuje razumevanje,
- ves čas enaka govorna hitrost naredi sporočilo monotono,
- pohitevanje in upočasnjevanje govor razgiba;
- **glede na sporočilo** (prilagajanje hitrosti): hitrost govora spreminjamo glede na okoliščine (razlaga npr. zahteva počasnejši govor, prav tako pomembnejše oz. nove informacije);

premori, ki so del govorjenja in morajo ustrezati vsebini; premori so:

- **kratki, srednje dolgi in dolgi**,
- **logični** (*Ne, / odidi. Ne odidi.*),
- **čustveni** (*Met na koš in / nič.*),
- **poudarni** (premor pred sporočilom in za njim poudarja pomembnost sporočila), premorov ne sme biti preveč, sicer govor ni tekoč;

register, in sicer visok, srednji in nizek (srednji je običajen, druga dva sta zaznamovana):

- **vloga registra**: prilagajanje registra okoliščinam in vsebini sporočila, npr.:
- zelo visok, zelo nizek register je znak čustvene prizadetosti,
- manj pomemben vrvek izrečemo z nižjim registrom;

barvo glasu:

- **nehotena** (odvisna od psihofizičnih danosti posameznika, od bolezni, npr.: hripavost, prehladno nosljanje, okvare glasilk),
- **hotena** (spreminjanje glasovne barve glede na sporočilo).

Literatura

- M. Križaj - Ortar in dr., *Na pragu besedila 3*, Ljubljana 2002, 49–55.

7.4 VIDNE PRVINE GOVORA

CILJI

Kandidat/-ka pozna in obvlada vidne prvine govora:

mimiko,

- ki naredi govor izrazitejši, zanimivejši,
- tudi razumljivejši (usklajenost govora in obrazne mimike);

kretnje (geste),

- ponazarjajo in poudarjajo vsebino govora (morajo biti usklajene z govorom,
- ne smejo biti pretirane, ne sme jih biti preveč);

izražanje s telesom,

- zunanja urejenost,
- hoja, sedenje,
- upoštevanje različnih prostorskih razdalj - intimni, osebni, socialni pas;

način govora glede na prostorske okoliščine,

- npr.: razlaga sede, razlaga v hoji, ob tabli, ob učilih itd.,
- okoliščine vplivajo na govor, npr.:
 - govorjenje s hrbtom proti razredu,
 - pisanje na tablo zahteva natančnejšo in glasnejšo izreko.

8 PRAVOPIŠNA NORMA SLOVENSKEGA KNJIŽNEGA JEZIKA

8.1 SLOVENSKI PRAVOPIS IN OSNOVNA NAČELA

CILJI

Kandidat/-ka se zaveda pomena pravopisa za jezikovno kulturo.

- Ve, kdaj smo Slovenci dobili prvi pravopis v posebni, samostojni knjižni izdaji (leta 1899, Levčev Slovenski pravopis).
- Ve, da je zdaj v rabi Slovenski pravopis 2001 (SP 2001).

V SP 2001 zna poiskati informacijo o različnih pisnih znamenjih in tipih črk:

- **črke** (pisna znamenja za glasove): navadne črke (*a, b, c* itd.) in črke z ločevalnimi oz. diakritičnimi znamenji (*e* z ostrivcem /*é*/, *o* s preglasom /*ö*/ itd.);
- **števke** (cifre) ter rabo arabskih in rimskih števk;
- **ločila** (pika, vejica, vprašaj itd.);
- **druga znamenja**: za mere (*10 km*), denarne enote (*1000 SIT*), stopinje (*25 °C*), odstotke (*40 %*), izpostavna znamenja (*H₂O*, **1895*, *⁴1994*), jezikoslovna znamenja (*različne črke, oklepaji*), matematična znamenja (*–, =, + ipd.*), znamenja iz logike (*<, = ipd.*);

Ob slovenski abecedi pozna predvsem tista znamenja, ki se pojavljajo pri njegovem/njenem predmetu in obvlada nestično in stično zapisovanje (*100 kg, t. m., l.r., npr., itd.*).

- Ve, da ima slovenska **abeceda 25 latiničnih črk** in uvršča mednje tuje črke: *q, w* in *y* in posebna znamenja pri lastnem predmetu.

- Zna uporabljati osnovna **popravna (korekturna) znamenja** (za popravi, vstavi, izpusti, piši skupaj/ /narazen).

Literatura:

- Slovenski pravopis, Ljubljana 2001, čl. 6, 8, 9, 11–13, 15–24.
- M. Kocjan - Barle, Abeceda pravopisa, Ljubljana ²1994, Preglednice, rešitve, 30, ali ³1999, 280.

8.2 VELIKA ZAČETNICA PRI LASTNIH IMENIH IN MALA PRI OBČNIH

CILJI

Pozna delitev imen na lastna in občna.

(Ta je pomembna zato, da si lažje zapomni zapisovanje imen, še posebej zemljepisnih.)

Lastna imena (pišemo jih z veliko začetnico, občna z malo):

- **osebna** (*Ana, Novak*);
- **zemljepisna**:
 - naselbinska (*Novo mesto, Kranjska Gora, Kranj*),
 - nenaselbinska (*Slovenija, Bohinjsko jezero, Slovenska cesta, Venera*);
- **stvarna** (imena oz. /uradni/ naslovi organizacij, stvaritev, prireditve ipd.).

Vsa druga poimenovanja so **občna** (vrstna) imena.

Pozna poglobitna pravila za zapisovanje imen bitij ter zemljepisnih in stvarnih imen, posebej obvlada tiste, ki se najpogosteje uporabljajo pri predmetu ali področju ter okolju kandidata/-ke:

Lastna imena bitij:

- **osebna imena** (*Marko, Rihard Levjesrčni*);
- **veroslovna in bajeslovna imena** (*Perun : sojenice*);
- **imena prebivalcev** (*Mariborčan, Afričan*), **tudi večbesedna** (*Beneška Slovenija > Beneški Slovenec: koroška Slovenija > koroški Slovenec + tržaški Slovenec*) in imena s predponami (*Praslovan*);

poimenovanja za pripadnike gibanj, nazorov, ver, listov ipd. so občna imena (*desničar, zeleni, kristjan, novorevijevec*).

Zemljepisna lastna imena:

- **večbesedna naselbinska imena** (*Zidani Most, Kranjska Gora, Gorenja vas, Dolenjske Toplice, Opatje selo, Ribiško naselje, Novo mesto*);
- **večbesedna nenaselbinska imena** (*Blejsko jezero, Dinarsko gorstvo, Kočevski rog, toda Rog, Cesta dveh cesarjev, Julijske Alpe, Južna Amerika = 'celina', Čateške toplice*, tudi imena objektov (*Sv. Primož = 'cerkev sv. Primoža', Magistrat*)).

Stvarna lastna imena:

- **organizacije, podjetja, zavodi in njihove enote** (*Krka, Televizija Slovenija*);
- **umetnostne idr. stvaritve in prireditve** (*Sočutna, Slovar slovenskega knjižnega*

jezika, Vesela jesen);

- **meddržavne zveze in pogodbe** (*Severnoatlantski pakt*);
- **posamezna vozila** (*Sinji galeb*);
- **industrijski izdelki in blagovne znamke** (*Fiat*, *Škoda* = ime podjetja ali znamke).

Stvarna občna imena:

- **imena praznikov in posebnih datumov** (*božič*, *veliki šmaren*, *prvi maj*, *silvestrovo*);
- **imena vrst tehničnih izdelkov, rastlin, bolezni, delov telesa** (*francoz*, *škoda* /*avto*/, *marjetica*, *marijini laski*, *adamovo jabolko*).

Nekaj posebnih skupin:

- **poimenovanja v metonimični rabi** (*Fiat* - *fiat* /*avto*/, *Kalodont* - *kalodont* /*katera koli zobna pasta*/);
- **nadomestna lastna imena** (*Devica* = 'Marija', *Novi svet* = 'Amerika');
- **skrajšana lastna imena** (*Slovenska matica* - *Matica*, *Kočevski rog* - *Rog*);
- **stalni časovni in krajevni pridevki** so občna imena (*stara Ljubljana*, *južni Slovani*);
- **samostalniki**, nastali iz pridevnikov na -ov/-ev, -in so občna imena (*parkinsonovka*, *molotovka*);
- **določila in ločevalni dodatki** (*Pismo dobi ga. Irena Novak.*: *Ga. Irena Novak* = npr. na pisemski ovojnici).

Obvlada pisavo:

- **osebnih in svojilnih zaimkov**: za ogovorjeno osebo v pismih (*Vi* ali *vi*, *Ti* ali *ti*), za ogovarjanje kolektiva z malo začetnico (*vi*);
- **svojilnih pridevnikov iz lastnih imen** (*Jančarjeva proza*, *Ottov* oz. *otov motor*).

Literatura

- *Slovenski pravopis*, Ljubljana 2001, čl. 19–23, 29, 35–39, 45, 47, 50–108, 115, 128, 132–160.
- *M. Kocjan - Barle, Abeceda pravopisa*, Ljubljana ²1994, *Preglednice, rešitve*, 11–13, *Vaje*, 20–49, 50–53 ali ³1999, 13–15, 62–95.

8.3 LOČILA

CILJI

Kandidat/-ka zna ločila pravilno uporabljati, poleg tega zna v priročniku poiskati pravila za njihovo rabo.

- Obvlada **stičnost** (stična/nestična ločila) - pisanje s presledkom oz. brez presledka (*str.* 15–23, *Šmarje* - *Sap*); tudi stičnost pri zapisovanju mer, simbolov (10 cm, 37 °C).
- Uzavesti si načelo stičnosti in zna ločila natančno zapisovati in tipkati na računalnik.

Pozna delitev ločil na:

- **končna**: pika, vprašaj, klicaj, tri pike, pomišljaj;
- **nekončna**: vejica, podpičje, dvopičje, pomišljaj, tri pike, zaklepaj;

- **dvodelna:** oklepajni pomišljaj = – *mmm mmm* –,
oklepaj = (*mmm mmm*),
narekovaj = "*mmmm mmmm*";
- **ločila v besednih zvezah** in besedah: vezaj, opuščaj, poševnica.

Pozna in prav uporablja skladenjska in neskladenjska ločila.

Pika:

- **na koncu nevzkličnih velelnih povedi** (*Reši nalogo.*),
- **na koncu podredja** (odvisni stavek je lahko povedni, vprašalni, velelni, želelni: *Vprašal ga je, kdaj pride.*),
- **neskladenjska raba:** vrstilni števniki: (*10.*), okrajšave (*ga.*).

Vejica:

- **pri navajanju dneva in datuma** (*V sredo, 14. junija, bo /... /*),
- **odsotnost vejice** pred drugim delom dvodelnih veznikov (*ne - ne, niti - niti, tako - kakor*), pred vezniki *ali, in*,
- **pred kot** (*velik kot slon : govori, kot bi rožice sadil*),
- **v priredju** (vezniki *ampak, saj, kajti* ipd.),
- **v podredju** (vezniki *ki, ko, ker* ipd.), **posebno na koncu vmesnega odvisnika**,
- v zvezi prirednega in podrednega veznika (*in če, in ko* ipd.),
- pri večbesednih veznikih (*namesto da, medtem ko + tako da, zato ker*),
- vejica pri ločevanju polstavkov od sobesedila (*Sodeč po njegovem izrazu, je /.../*),
- odpravljanje vejice pri posamostaljenju odvisnikov (*Ker je bila učiteljica dobre volje, so dijaki ... > Zaradi učiteljčine dobre volje so dijaki ...*).

Dvopičje:

- pred pojasnitvami in naštevanjem (*/.../ so značilne tele lastnosti: glasno oglašanje, /.../*).

Podpičje:

- med razmeroma samostojnimi in raznorodnimi naštevalnimi sestavinami (*Prinesi kruh, mleko, sir; zobno pasto, čistilo, pralni prašek.*).

Pomišljaj in vezaj:

- **ločevanje**,
- **neskladenjski pomišljaj** (namesto predlogov *od ... do*),
- **vezaj v dvojnih imenih:** *Gozd - Martuljek, Dubravka Tomšič - Srebotnjak, vzgojno-izobraževalni načrt*).

Zna uporabljati različna ločila:

- **opuščanje in zapisovanje vprašaja v naslovih** (*Kaj raste na vrtu, Ponovno potres?*);
- **ločila pri citiranju in v premem govoru** (narekovaji, zaporedje ločil);
- **v bibliografskih zapisih** (citiranje literature);
- **v stolpcih oz. odstavkih:** odstavčni pomišljaj, vejica, podpičje, pika;
- **na koncu ogovorov** in pozdravov v pismih: klicaj ali vejica;
- **pri števkah:** pika, decimalna vejica;

- **v posameznih strokah**, npr. matematiki: znak za 'minus', pika kot 'krat', ne pa kot decimalna pika, poševnica v pomenu 'ulomljeno, skozi, na'.

Literatura

- M. Križaj - Ortar idr., *Na pragu besedila 3*, Ljubljana 2002, 55-63.
- Slovenski pravopis, Ljubljana 2001, čl. 228–229, 231–260, 289–352, 366–369, 372, 376, 381–397, 411–413, 417, 419, 421, 423, 424, 427–428.
- M. Kocjan - Barle, *Abeceda pravopisa*, Ljubljana ²1994, *Preglednice, rešitve*, 16–21, 23, 116–118, 121–124 *Vaje*, 66–72, 74–105, ali ³1999, 18–23, 25, 108–114, 116–147, 158–160, 163–166.

8.4 PISANJE SKUPAJ OZ. NARAZEN (oz. z vezajem)

CILJI

Kandidat/-ka pozna splošna pravila za zapisanje besed skupaj oz. narazen (oz. z vezajem) in jih je s pomočjo Pravopisa 2001 sposobna uporabljati.

- Posebej je pozoren/-rna na primere svojega predmeta oz. področja.

Skupaj pišemo:

- **nerazdružljive ali podredno zložene** sestavine (*visokofrekvenčni, staroperzijski*),
- **nezamenljive** sestavine (*količkaj*).

Narazen pišemo:

- **razdružljive** sestavine (*ni nič vreden + ni nič kaj vreden*);
- **sestavine v podrednem razmerju** (*Ljubljana Brod = 'Brod pri Ljubljani'*);
- **pridevnike za barve** in njihove odtenke (*temno rdeč /temnordeč, toda samo blede rumen*);
- **nekateri členke** (*čim bolj, kar koli*).

Z vezajem označujemo:

- **raznorodnost pisnih sestavin** (*14-karatno zlato, U-profil*), števke + črke (*5-leten = petleten*);
- **velike črke + male črke** (*NUK-ovski = 'nukovski'*);
- **priredno zloženost** (*vzgojno-izobraževalni = 'vzgojni in izobraževalni', rusko-japonska vojna*).

Literatura

- Slovenski pravopis, Ljubljana 2001, čl. 485–506, 512–549, 555–563, 568–571, 578–588, 595–598.
- M. Kocjan - Barle, *Abeceda pravopisa*, Ljubljana ²1994, *Preglednice, rešitve*,
- 25–28, *Vaje*, 101–105, 125–135, ali ³1999, 27–30, 143–147, 167–177.
- F. Žagar, *Slovenska slovnica in jezikovna vadnica*, Maribor 2001, 162.

8.5 DELJENJE

CILJI

Kandidat/-ka zna besedo pravilno deliti.

Pozna osnovna pravila za deljenje:

- **na koncu in na začetku vrstice** mora biti vsaj en (lahko tudi samo pisni) zlog;
- **nedeljivost števil** (52 345 628), **kratic** (ZRC SAZU), **številke in simboli** ob njej (100 m);
- možnost prenašanja nekaterih ločil (pomišljaja, vezaja, treh pik) v novo vrstico.

Pozna deljenje soglasniškega in samoglasniškega sklopa:

- **izgovorljivost zloga** na koncu in v začetku vrstice;
- soglasniški sklop iz dveh enakih soglasnikov (*iz-zivati*);
- soglasniški sklop **v sestavljenkah**, zloženkah in sklopih (na meji sestavin: *od-tajati, po-oblastiti*);
- deljenje v polcitatnih imenih ali tujkah (**dve črki za en glas se ne delita**: *Goe-the*).

Literatura

- Slovenski pravopis, Ljubljana 2001, čl. 599–614.
- M. Kocjan - Barle, Abeceda pravopisa, Ljubljana ²1994, Preglednice, rešitve, 29, Vaje, 136–142, ali ³1999, 31, 178–184.

8.6 ZAPISOVANJE GLASOV

CILJI

Kandidat/-ka zna s pomočjo pravopisa in slovarja (SSKJ) pravilno zapisovati besede (glasove).

- Ločuje pojma **črka** in **glas**: 25 črk za 29 pomenskorazločevalnih glasov - fonemov (široka in ozka e in o zapisujemo le z e in o, polglasnik pa z e, ob zložnih zvočnikih je pisno odsoten).

Z uporabo pravopisa in slovarja obvlada zapisovanje besed, kjer so razlike med izgovorom in zapisom:

- (*gibka, prerokba, glasba*);
- **predpon u-** in **v-** (*uliti : viliti*);
- **glasov u** (*črv, umrl*), dvoglasniškega **u** (*cev, bel*), zvoneči **w** (*vzor*) in nezvoneči dvoglasni **Ω** (*vsak*);
- zapisovanje zvočniškega sklopa **lj** in **nj** (*življenje, življenjski, zvonjenje, nadaljnji*);
- (ne)zapisovanje **polglasnika** (*helikopterski, decembrski, strm, smiselni*);
- **predlogov z/s** (z *govedom, s kolom*) in **k/h** (*k domu, h gori*);
- (ne)zapolnjevanje **zeva** (*dieta, pacient, milijon*).

Literatura

- Slovenski pravopis, Ljubljana 2001, čl. 616, 620, 640–662, 664–666, 677–687, 698–700, 708–738, 742–745, 937–938, 1070.
- M. Kocjan - Barle, Abeceda pravopisa, Ljubljana ²1994, Preglednice, rešitve, 7–10, Vaje, 7–19, ali ³1999, 9–12, 49–61.

8.7 PRAVOPIS PRI OBLIKOSLOVJU

CILJI

Kandidat/-ka obvlada pregibanje občnih in lastnih imen, na katera naleti pri svojem delu, ter si pomaga s Pravopisom in Slovarjem (SSKJ).

Samostalniki moškega spola:

- kjer se **osnova krajša** pisno in glasovno (*Peter Petra, Webster Webstra*);
- kjer se **osnova daljša z -j** (*iglu -ja, Vladimir -ja*) in **-t** (*Stane -ta, vendar ne Janko -ta, Luka -ta*);
- kjer imamo **premene** (*klic s klicem, primer pri pridevniku: stričev*);
- **posebnosti** moške sklanjatve (*Luka Luke oz. Luka; Nedeljski Nedeljskega, Briški Briškega*).

Obvlada sklonske oblike ženskih priimkov:

- ki so po obliki moški priimki (*/Maja/ Novak /Maje/Novak*);
- kot so priimki na **-a** (*/Vladka/ Durjava /Vladke/ Durjava ali Durjave*).

Pozna posebnosti ženske sklanjatve:

- samostalnik z neglasovno končnico (*Ines Ines*).

Pozna posebnosti nekaterih drugih samostalnikov:

- iz **srednje** sklanjatve (*Krško*);
- iz **ženske** (*Gorenjska Gorenjske*) in srednje sklanjatve (*Gorenjsko Gorenjskega*).

Obvlada sklonske oblike in zapisovanje večbesednih poimenovanj:

- kjer **se deli ujemajo** (*Janez Kovač Janeza Kovača, Marija Vera Marije Vere, profesor Novak profesorja Novaka, Videm - Dobropolje Vidma - Dobropolja*);
- kjer **se deli ne ujemajo** (*kino Union v kinu Union, Osnovna šola Ledina Osnovne šole Ledina*).

Literatura

- Slovenski pravopis, Ljubljana 2001, čl. 771–786, 791–794, 805, 810, 822, 841, 846–849, 852–854, 861–863, 890–891.
- M. Kocjan - Barle, Abeceda pravopisa, Ljubljana ³1999, 32–39, 191–211.

8.8 PRAVOPIS PRI BESEDOTVORJU

CILJI

Kandidat/-ka se zaveda težav pri zapisovanju zeva, tvorjenju pridevniških oblik, ženskih poimenovanj ter jih obvladuje. Pomaga si s Pravopisom in slovarjem (SSKJ).

- Z uporabo pravopisa in slovarja (SSKJ) obvlada **zapisovanje zeva**:
- **v podstavi** (*socialen, dieta*),
- **v priponskih obrazilih** (*milijon, revijalen*).
- Z uporabo pravopisa in slovarja (SSKJ) obvlada **tvorbo pridevnikov s priponskim obrazilom -ski/-ki in samostalnikov na -stvo/-tvo**:

- z dodajanjem priponskega obrazila **-ski** in **-stvo** podstavi (*slovenski* + *slovenstvo*) in posebnosti (*grajski*, *šentviški*, *bolonjski*, *nantski*, *calajski*);
- z dodajanjem priponskega obrazila **-ški** podstavi (*logaški*, *črnuški* + *moštvo*);
- iz večbesednih podstav (*francjožefovski*).

Zaveda se priponskih obrazil **za ženski par** moškemu (tudi pri priimkih: **-ova**) in jih uporablja:

- v občnih imenih (*profesor* – *profesorica*, *kustos* – *kustosinja*);
- v lastnih imenih (*Ana Sraka* *Ane Sraka/Srake* + *Srakova* in neuradno *Ana Srakova*)

Pozna **tvorjenje** s priponskim obrazilom **-(č)an** za imena prebivalcev, kjer ga dodajamo podstavi (*Kranjčan*, *Logatčan*).

Pozna **tvorjenje iz prevzetih besed** (*ničejanec*, *marksist*, *vat*, *om*).

Literatura

- *Slovenski pravopis*, Ljubljana 2001, čl. 937–938, 977–982, 984–986, 989, 1006, 1008–1019.
- M. Kocjan-Barle, *Abeceda pravopisa*, Ljubljana ³1999, 44, 218–222.

8.8 KRAJŠAVE

CILJI

Kandidat/-ka zna krajšave pravilno zapisovati.

- Pozna tvorbo oz. zapisovanje krajšav (kratic, okrajšav, simbolov ipd.):
- **kratic** iz enobesedne (*televizija* > *TV*) in večbesedne podstave (*Slovenska tiskovna agencija* > *STA*);
- **okrajšav** iz ene (*slovenski* > *slov.*) ali več besed (*na primer* > *npr.*, *tako imenovani* > *t. i.*);
- **simbolov** (po določenih standardih: *amper* > *A*, *vat* > *W*).

Zna zapisovati oz. najti v pravopisu ali slovarju krajšave:

- **kratice** (*aids*, *Nato* oz. *NATO*), **pozna spol in število** (*Nuk* m, *Efta* ž, *ZDA* ž mn.) **pregibanje** (*EKG-ja*, *Nata*) in **tvorjenke** (*LDS-ovski*, *APZ-jevec*/*apezejevec*);
- **okrajšave** z okrajšavno piko (*slov.*), zapisovanje zvez dveh ali več okrajšav s presledkom (*dipl. inž.*) ter okrajšav iz podredne zloženke brez presledka (*l.r.*) ter simbolov s presledkom od številke (*220 V*, *500 m*).

Literatura

- *Slovenski pravopis*, Ljubljana 2001, čl. 111–122, 925, 1020–1025.
- M. Kocjan - Barle, *Abeceda pravopisa*, Ljubljana ²1994, *Preglednice*, rešitve, 14, *Vaje*, 54–58, ali ³1999, 16, 96–100.

9 MERILA ZA OCENJEVANJE IN PRIMERI IZPITNIH VPRAŠANJ

Vsebina in postopek opravljanja strokovnega izpita sta določena v Pravilniku o pripravništvu in o strokovnem izpitu strokovnih delavcev na področju vzgoje in izobraževanja (Ur.l. RS 30/96).

Učenje slovenskega knjižnega jezika kot jezika pedagoškega sporazumevanja je za pripravnike predvideno z individualnim študijem, ki naj ga usmerja mentor in ravnatelj skladno s cilji in literaturo v tem katalogu. Pripravnik se lahko udeleži tudi izobraževanja oz. usposabljanja zunaj šole in vrtca v obsegu 40 ur (glej Katalog stalnega spopolnjevanja na področju vzgoje in izobraževanja).

Šele ko pet praktičnih nastopov, ki jih opravljajo pripravniki za vzgojitelje, pomočnike vzgojiteljev, učitelje različnih predmetov in stopenj ter korepetitorje, ocenita mentor in ravnatelj s skupno oceno "opravi", se lahko kandidat prijavi k ustnemu izpitu. Prijavi priloži priprave na teh pet nastopov, lahko pa tudi delne vizualne posnetke nastopov ali druga pisna gradiva.

Merila za ocenjevanje pisnih nalog, s katerimi dokazujejo svojo usposobljenost nekateri delavci v vzgoji in izobraževanju (npr.: svetovalni delavci, knjižničarji, organizatorji različnih dejavnosti itd.), so navedena pod točko 9.2.

9.1 JEZIKOVNA MERILA ZA OCENJEVANJE NASTOPA

Mentor in ravnatelj bosta v času pripravništva in na nastopih v razredu usmerjala, preverjala in ocenjevala tudi pripravnikove sporazumevalne zmožnosti. Pozorna bosta na pripravnikovo obvladovanje jezikovne norme, opozarjala ga bosta na morebitne pravorečne in pravopisne odstopke od norme.

Sposobnost vodenja uspešnega sporazumevanja v razredu lahko kandidat pridobiva predvsem v praksi. Razvijanje teh sposobnosti naj bi usmerjal mentor, ki mora biti zato tudi sam posebej usposobljen za uspešno sporazumevanje in za uspešen govorni nastop v razredu. Pripravnika naj opozarja tudi na jezikovno ustreznost pri pripravi in drugih pisnih izdelkih.

Da bi čim bolj poenotili usmerjanje in vrednotenje obvladovanja slovenščine kot jezika pedagoškega sporazumevanja pri nastopih in nasploh pri delu z učenci, dajemo nekaj splošnih navodil, na temelju katerih naj mentor **oceni in izdela poročilo** o pripravnikovi usposobljenosti za jezikovno sporazumevanje v razredu in za uspešen govorni nastop.

Izhodišče za ocenjevanje pripravnikovega nastopa je njegovo obvladovanje pedagoškega govora, tako spoznavnega kot odnosnega, ter njegova usposobljenost za oblikovanje ustreznega, razumljivega in pravilnega besedila (tako ustnega kot pisnega).

Preverjanje kandidatove sporazumevalne, in v sklopu tega tudi jezikovne usposobljenosti, je smiselno povezati z njegovim osebnim govorom in posebnostmi predmeta, predmetnega oz. strokovnega področja, za katerega se usposablja.

Pripravnikovo pedagoško sporazumevanje in govorni nastop v razredu naj zato mentor in ravnatelj ocenjujeta po naslednjih merilih:

- obvladanje zakonitosti, načel in strategij vodenja ustreznega, razumljivega (zlasti glede na razvojno stopnjo učenca) in pravilnega enosmernega in dvosmernega sporazumevanja glede na namen in okoliščine (npr. ustreznost uvodne motivacije, razumljivost razlage, razvijanja pojmov, dajanje nalog itd.), s posebnim poudarkom za aktiviranje učenčevega izražanja,
- obvladovanje pravil poslušalsko-govornega sporazumevanja (upoštevanje učenca, nevpadanje v govor, raven vprašanj itd.),
- izbor ustrezne socialne in funkcijske zvrsti jezika glede na izrekanje namena in okoliščine (zborna in knjižna pogovorna podzvrst pri pouku, odstopanja glede na pokrajinsko pogovorno podzvrst, upoštevanje narečja v neformalnih okoliščinah ...),
- vrednotenje izrazne podobe učenčevega govorjenega in pisanega besedila,
- usklajenost besednih in nebesednih prvin (odpravljanje pretiranega gestikuliranja),
- primerna glasnost celotnega govornega nastopa,
- nemoteča govorna hitrost in ritem ter ustrezno spreminjanje obojega glede na sporočilo,
- razločna izreka,
- obvladovanje zbornega glasovja in nenarečne besedne in stavčne fonetike,
- logično pomensko členjenje s stavčnimi poudarki, premori in intonacijami,
- izražanje čustvenega odnosa do učencev z zvočnimi in vidnimi prvinami govora (npr. zadirčnost – povišan register, rezka barva glasu; nasmehi in smeh, nenadzorovana raba medmetov in mašil, očesni stik z učenci, poslušanje učencev),
- usklajenost mimike in kretenj z govorom,
- ustreznost telesnih premikov,
- primernost govora v različnih okoliščinah (npr. interpretativno branje, neinterpretativno branje neumetnostnih besedil, pisanje na tablo in govorjenje, narekovanje, razlaga ob diapozitivih, ob prosojnicah itd.).

Mentor naj na temelju pripravnikovih priprav na nastope ter njegovih drugih pisnih izdelkov opozarja pripravnike tudi na:

- praktično obvladovanje pravopisne norme.

9.2 MERILA ZA OCENJEVANJE PISNE NALOGE

Pisno nalogo, s katero po pravilniku dokazujejo usposobljenost za samostojno reševanje konkretnih problemov nekateri delavci v vzgoji in izobraževanju (**svetovalni delavci, knjižničarji, organizatorji zdravstveno-higienskega režima, prehrane, organizatorji izobraževanja odraslih, organizatorji izbirnih vsebin, praktičnega pouka ter drugi strokovni delavci**, ki sodelujejo pri izvajanju nalog v šoli ali vrtcu), ocenjuje tudi izpraševalec za slovenski jezik.

Merila za oceno pisne naloge z vidika jezika upoštevajo naslednja razmerja:

Medtem ko naj ocenjevalec za stroko oceni vsebino do 70 točk, naj jezikovni ocenjevalec upošteva naslednja razmerja:

1) zgradba naloge (do 10 točk)

- ustreznost teme,
- zaključenost, popolnost, sovisnost besedila (členitev besedila na odstavke, alineje),
- tehnična/grafična urejenost besedila,
- ustrezna dolžina;

2) slog (do 10 točk)

- strokovna ustreznost besedišča in slovničnih sredstev (besed, besednih zvez in skladenjskih vzorcev),
- upoštevanje zvrstnosti (raba strokovnih izrazov, knjižnost - neknjižnost),
- obvladovanje in ustrezen izbor slogovnih postopkov (opisovanje, razlaganje, utemeljevanje),
- jedrnatost, jasnost, natančnost izražanja;

3) jezikovna pravilnost (do 10 točk)

- slovnična pravilnost (oblikoslovna, skladenjska, pisanje skupaj/narazen),
- pravopisna pravilnost (raba ločil, velike in male začetnice, zapis besedila).

9.3 MERILA ZA OCENJEVANJE PRI USTNEM DELU IZPITA IZ SLOVENSKEGA JEZIKA Z NEKATERIMI PRIMERI VPRAŠANJ

Ustni del izpita iz slovenskega jezika lahko traja največ 20 minut. Vprašanja morajo biti oblikovana tako, da pripravniku omogočajo prikaz njegovega preglednega znanja. Podlaga za ugotavljanje kandidatovega znanja iz slovenskega knjižnega jezika je lahko tudi video posnetek nastopa, mentorjevo **poročilo o pripravištvu, mentorjeva in ravnateljeva ocena nastopov v razredu**, pripravnikov/pripravničin dnevnik in **priprave na nastope** ter izkušnjsko znanje, ki ga je pridobil/-a v času pripravištva in na seminarjih za pripravnike.

Izpraševalec lahko ugotavlja kandidatovo/kandidatkino obvladanje slovenskega knjižnega jezika, zlasti jezikovnih norm govornega jezika tudi pri poslušanju pripravnikovega govora na izpitu pri obeh drugih predmetih na ustnem delu strokovnega izpita (ustava in otrokove pravice, šolska zakonodaja).

Izpraševanje temelji na standardih znanja, določenih s cilji in literaturo v **Katalogu znanja iz slovenskega jezika za strokovni izpit**.

Obseg in globina zahtevanega znanja sta opredeljena na treh ravneh za tri skupine kandidatov za strokovni izpit, na katere so razporejeni (Glej uvod kataloga.).

Izpraševalci pri ustnem delu strokovnega izpita iz slovenskega knjižnega jezika posvetijo posebno pozornost, če je le mogoče, tistemu delu jezikovne problematike, ki se pri posameznem predmetnem ali strokovnem področju izrazito pojavlja.

Izpit začne izpraševalec vedno s tako problematiko. Tako pri geografih pozorneje preverja rabo velike začetnice pri naselbinskih in nenaselbinskih imenih, rabo predlogov in naglaševanje ob zemljepisnih lastnih imenih, pri matematikih števnisko problematiko in pisanje simbolov, pri učiteljih glasbenega pouka izgovor polglasnika, zvenečnosti premene, izgovor nezložnih predlogov, pisanje strokovnih izrazov in prevzetih besed itd.

1. raven: za kandidate z visoko in višjo izobrazbo

Kandidat praktično in teoretično obvlada vsebino, določeno v ciljih kataloga. Zna teoretično razložiti in s primeri podkrepiti tudi uporabljene strokovne pojme, ki so v katalogu posebej navedeni v krepkem tisku takoj za cilji. Pozna strokovno literaturo, ki je navedena ob posameznih poglavjih v katalogu, in z znanjem dokazuje, da jo je preštudiral. Zna samostojno uporabljati jezikovne in druge strokovne priročnike.

Po pregledu mentorjevega poročila in pripravnikovih priprav na nastope (lahko tudi drugih izdelkov in gradiv) ter ob poslušanju pripravnikovega govora na izpitu iz obeh drugih izpitnih predmetov izpraševalec za slovenski jezik preverja in ocenjuje pripravnikovo obvladovanje norme uspešnega sporazumevanja, pravorečne, pravopisne in slovnične norme v praksi in v teoretičnih izhodiščih. Od kandidata pričakujemo ozaveščenost o dilemah in napakah, povezanih z njegovim strokovnim področjem ali nastopi.

Primeri vprašanj (navedenih je le nekaj vzorčnih primerov):

- Status slovenščine v primerjavi z drugimi jeziki v Republiki Sloveniji.
- Katere jezikovne priročnike lahko uporablja učitelj pri delu in kako si z njimi pomaga?
- Navedite zgradbo opisa/poročila/razlage/utemeljitve/definicije.
- Pomen slovenščine kot učnega načela za učitelja matematike/angleščine/športne vzgoje/itd.
- Kaj je žargon in kaj strokovni jezik?
- Kaj je odnosni in kaj spoznavni govor?
- Opišite svoj zasebni govor glede na svoje znanje o zvočnih in vidnih prvinah govora.
- Kako dokažemo, da sta ozki e in široki e različna glasova (fonema)?
- Naštejte vsaj pet besed, v katerih je treba v zbornem jeziku izgovarjati polglasnik in ne široki ali ozki e (kot se pogosto dogaja v neknjižnih zvrsteh jezika).
- Kakšna je razlika med naglasom in poudarkom, med naglaševanjem in poudarjanjem?
- Samokritično analizirajte in utemeljite svoj govorni nastop v razredu.
- Pisanje večbesednih nenaselbinskih imen in večbesednih naselbinskih lastnih imen ponazorite s primeri.
- Poiščite v Slovenskem pravopisu člene, ki določajo rabo nestičnega vezaja/pisanja izrazov spoštovanja/pisanja samostalniških sklopov itd.
- Razložite skladijsko in neskladijsko rabo pike.
- Pravilno sklanjajte in utemeljite uporabljene oblike:
(Mira Novak) _____ ni uspelo prepričati (Tone Novak) _____, da bi se pridružil skupini deklet, med katerimi ni bilo mogoče prezreti (Ines Banderas,

Mimi Gliha) _____ in (Vilma Trdina)

- Pojasnite, ali so uporabljena poimenovanja oseb pravilna (zborna): *Na razstavi Ivane Kobilice kustosinja Ana Smoletova ni bila navzoča.*

2. in 3. raven: za kandidate/kandidatke s srednjo izobrazbo (Razporeditev po ravneh glej v uvodu.)

Od teh kandidatov ne zahtevamo natančnejših opredelitev strokovnih vsebin, ni jim treba teoretično razložiti ali s primeri podkrepiti uporabljenih strokovnih izrazov. Obvladati morajo le rabo (izkustveno znanje) in poznati literaturo, navedeno za njihovo raven.

Ocenjujemo sporazumevalno ozaveščenost in praktično rabo, ne zahtevamo pa teoretičnega znanja. Tako se zadovoljimo s prepoznavanjem lastnih ali tujih napak pri govorjenju ali pisanju, dovolj je, če jih zna kandidat popraviti. Postavljamo konkretna vprašanja, ocenjujemo kritično razmišljanje o lastnem in tujem sporazumevanju.

Znati pa mora uporabljati priročnike, npr. Pravopis in SSKJ. Pravopisno znanje preverjamo ob pregledu priprav ali naloge ali pa s pogovorom ob krajših besedilih, ki jih pripravi izpraševalec, predvsem ob dilemah, povezanih s pripravnikovim strokovnim področjem.

Primeri vprašanj

- Kaj pomeni, če pravimo, da je slovenščina državni jezik v Republiki Sloveniji?
- Katere jezikovne pomanjkljivosti ste opazili pri učencih?
- Povejte razlike med knjižnim in svojim neknjižnim glasovjem, naglaševanjem, intonacijo.
- Navedite nekaj okoliščin in njim ustrezne socialne zvrsti učiteljevega govora.
- Ali sta naglašena e in o v prevzetih besedah večinoma ozka ali široka?
Izpraševalec naj navede poved, v kateri je ena ali več besed s pogosto govorjenim širokim e-jem ali o-jem namesto ozkim, npr. Naša delegacija je aktivno sodelovala na mednarodni konferenci v Ženevi. Kandidatova naloga je ugotoviti napako.
- Izgovoriti več besed z ozkim naglašnim e-jem pred r-om, npr. večér, večérja, večérnice, méra. mérník, béra, bérgle, cérkev, véra, vérník, desetérec, katéri ipd.
- Navedite nekaj enakozvočnic, pri katerih je pomen odvisen le od naglasa.
- Preberite poved Mnoge gledalke in gledalci so bili z oddajo popolnoma zadovoljni. Kako beremo črko l?
- Izrekajte poved Danes smo pospravili vse omare in menjajte stavčni poudarek.
- Poiščite v Slovenskem pravopisu paragrafe, ki določajo ...
- Katere zvočne in vidne prvine so za poslušalca lahko moteče?
- Podčrtajte lastna imena, ki jih najdete v povedi, in povejte, če so zapisana pravilno: Ana Oblak, ki živi v Republiki Sloveniji, in sicer v Starem trgu pri Ložu, je v Slovenskih novicah objavila zanimiv članek o zimskih praznikih, božiču in novem letu.

- Naštejte končna in nekončna ločila.
- Popravite:
Na hrbed sem si naložil težko breme, ki sem ga odkril v skalnati jami na plaži. Iz morja sem se vrnil spočit, zato sem se otpravil k goram, ki obkrožajo moj domači kraj. Poln življenske moči sem začel lezti po strmini, ki se je dvigala pret meno.
- Pravilno sklanjajte: (Mira Novak) _____ ni bilo mogoče prepričati (Tone Novak) _____, da bi se pridružil skupini deklet, med katerimi ni bilo mogoče prezreti (Ines Banderas, Mimi Gliha) _____ in (Vilma Trdina) _____.

Vsak izpraševalec za slovenski jezik si lahko pripravi iz ustreznih priročnikov nekaj besedil za izpraševanje na izpitu. Najbolje pa je, če izpraševanje temelji na kandidatovih pripravah (obvladovanje pravopisne norme) ali na kandidatovem osebnem govoru, ki ga izpraševalec posluša na izpitu (obvladovanje izraznosti govorjenega besedila in pravorečne norme).